

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA – OSA ELÄMÄÄ

Tarinoita syrjäytymisestä ja osallisuudesta

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
kevät 2013
Kokko Katja
Virrankari Sari

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), Sosiaalialan koulutusohjelma

KOKKO, KATJA & VIRRANKARI, SARI:
Kuntouttava työtoiminta- osa elämää
Tarinoita syrjäytymisestä ja osallisuudesta

Sosionomi (AMK) opinnäytetyö, 72 sivua, 2 liitesivua

Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, minkälaisia merkityksiä kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkään työtoiminnassa oleville pitkäaikaistyöttömille. Lisäksi tavoitteena oli saada selville, miten syrjäytymisen kokemukset liittyvät tutkittavien elämään ja millaisia osallisuuden kokemuksia heille syntyy kuntouttavan työtoiminnan aikana. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada asiakkaiden ääni kuuluviin heidän omien kokemustensa kautta. Opinnäytetyö kytkeytyy Päijät-Hämeen alueella toimivaan Päijät - S.O.S.- osahankkeeseen, joka on aikuissosiaalityön kehittämishanke.

Työn teoriapohja koostuu kuntouttavan työtoiminnan, aktivointipolitiikan sekä syrjäytymisen ja osallisuuden käsitteiden sisällöllisestä avaamisesta. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa on käytetty narratiivista tutkimusotetta. Tutkimusaineisto koostuu neljästä kerronnallisesta haastattelusta, jotka tehtiin marraskuussa 2012 neljälle päijäthämäläiselle kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle. Haastattelut analysoitiin muodostaen ensin jokaiselle haastateltavalle oma juonellinen elämäntarina. Toiseksi tarinoista etsittiin teemoja, jotka liittyvät osallisuuden ja syrjäytymisen kokemuksiin.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kertoivat kukin omanlaisensa tarinan. Tarinoista voi löytää myös samanlaisia kerrottuja kokemuksia siitä, millaisia merkityksiä kuntouttava työtoiminta haastateltaville tuottaa ja kuinka osallisuus ja syrjäytyminen näkyvät heidän elämässään tällä hetkellä. Kaikki haastateltavat kokivat, että heillä oli oma vastuullinen ja mielekäs tehtävänsä. Työ tuotti heille onnistumisen elämyksiä ja yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksia. Naisille merkityksellisempää olivat sosiaaliset suhteet kun taas miehille mielekäs tekeminen. Koulutuksen ja sopivien työpaikkojen puute koettiin työllistymisen esteenä. Kuntouttava työtoiminta ei näyttänyt lisäävän työllistymisen mahdollisuuksia. Vain yksi haastateltava suunnitteli vielä kouluttautuvansa ja toivoi pääsevänsä töihin avoimille työmarkkinoille. Kaikki tutkittavat kohdallaan toivoivat kuntouttavan työtoiminnan jatkuvan edelleen. Kuntouttavasta työtoiminnasta on muodostunut heille pysyvä työn muoto.

Avainsanat: kuntouttava työtoiminta, aktivointipolitiikka, osallisuus, syrjäytymisen ja narratiivinen tutkimus

Lahti University of Applied Sciences
Bachelor of Social Sciences (UAS)

Degree Programme in Social Services

KOKKO, KATJA & VIRRANKARI, SARI:
Rehabilitative work- a part of life
Stories of exclusion and inclusion

Bachelor's Thesis, 72 pages, 2 appendices

Spring 2013

ABSTRACT

The objective of this study was to determine the significance of the rehabilitative work, which is a long time work activities for long-term unemployed. In addition, the aim was to find out how the exclusion of the informants affects their lives and what kind of experiences of inclusion they had during the rehabilitative work. The purpose of this was to get the voice of customers heard through their personal experiences. The thesis is part of the Päijät - SOS sub-projects conducted in Päijät-Häme region, which is a development project in social work with adults.

The theoretical base consists of rehabilitative work, the activation policy, exclusion and inclusion, as well as their definition. The research is a qualitative study using a narrative research approach. The study consists of four narrative interviews, which were conducted in November 2012 for four clients from the rehabilitative work provided by some municipalities in Päijät-Häme. The interviews were analyzed to first form a personal life story narrative for each interviewee. Secondly, the stories were examined for issues related to inclusion and exclusion experiences.

Each of the clients of rehabilitative work reported a unique story. The stories reveal similar experiences about the importance of rehabilitative work for the interviewees and how inclusion and exclusion are shown in their lives at the time. All of the interviewees felt that they had their own responsible and meaningful tasks. The rehabilitative work has brought them successful experiences and experiences of social inclusion. For women more meaningful were social relationships while for men more meaningful were interesting activities. Lack of education and the lack of suitable jobs were seen as a barrier to employment. Rehabilitative work did not seem to increase employment opportunities. Only one of the respondents planned to still study and hoped to work in the open labour market. All respondents wanted that rehabilitative work would be continued. Rehabilitative work has become for them a permanent form of work.

Key words: rehabilitative work, aktiv socialpolitik, participation, exclusion and narrative research

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA AKTIVOINNIN KEINONA	3
2.1	Aktivointipolitiikka	3
2.2	Kuntouttava työtoiminta	4
2.2.1	Aktivointisuunnitelma	4
2.2.2	Kuntouttavan työtoiminnan toteuttaminen, sisältö ja kesto	6
2.2.3	Toimeentulo kuntouttavan työtoiminnan aikana	8
2.3	Aiempiä tutkimuksia	9
3	SYRJÄYTYMINEN	13
3.1	Syrjäytyminen prosessina	13
3.2	Työstä syrjäytyminen	14
4	OSALLISUUS	16
4.1	Aikuissosiaalityö osallisuuden vahvistajana	16
4.2	Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S.-hanke	18
4.3	Työelämäosallisuus	19
4.4	Välityömarkkinat	21
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
5.1	Tutkimustehtävä	23
5.2	Tutkimuksen kohderyhmä	23
5.3	Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta	25
5.4	Aineiston analyysi	28
6	KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA OSANA ELÄMÄNTARINAA	30
6.1	Veijo- ”Tykkää hommasta, ei ole pakkopullaa.”	30
6.2	Pirkko- ”Rakastan tätä työtä. Että tää on todella ihanaa.”	33
6.3	Matti- ”Nyt käytän jopa tietokonetta, vaikka olen aivan kätetön”	36
6.4	Anne- ”Täytyy olla tyytyväinen tähänkin. Ei kaikilla ole mahdollisuutta tähänkään.”	39
7	SYRJÄYTYMINEN JA OSALLISUUS TARINOISSA	43
7.1	”Ei ole muita vaihtoehtoja”	43
7.1.1	Työn ja koulutuksen puute syrjäyttäjänä	43
7.1.2	Köyhyys ja pienituloisuus syrjäytymisen edistäjänä	45

7.1.3	Päihteet ja erilaiset terveydelliset syyt työllistymisen esteenä	46
7.1.4	Syrjäytymiskokemukset häpeän kokemuksina.	47
7.1.5	Oman elämän kokeminen normaalina	48
7.2	”Pääsi taas vähän mukaan kuvioihin”	49
7.2.1	Osallisuus oman elämän päätöksiin	49
7.2.2	Osallisuus mielekkääseen työhön	50
7.2.3	Osallisuus työyhteisöön ja sosiaalisiin suhteisiin	53
7.2.4	Osallisuus omaan tulevaisuuteen	54
8	YHTEINEN TARINAMME	56
8.1	Tarinan tekeminen ja ratkaisujen perustelut	56
8.2	Tarinan yhteenveto ja pohdinta	58
8.3	Tarina oppimisprosessina	62
	LÄHTEET	65
	LIITTEET LIITE 1	
	LIITTEET LIITE 2	

1 JOHDANTO

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) tuli voimaan 1.9.2001. Kuntouttava työtoiminta on osa aktivointipolitiikkaa, jota alettiin toteuttaa Suomessa 1990-luvun loppupuolella. Aktivoinnin tavoitteena on pitkäaikaistyöttömien poluttaminen takaisin avoimille työmarkkinoille erilaisilla aktivointitoimenpiteillä, joihin myös kuntouttava työtoiminta kuuluu. Aktivointiehdon piiriin joutuessaan henkilö on velvollinen osallistumaan aktiivitoimiin työttömyysturvan menettämisen uhallla. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7.)

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on estää pitkään jatkuvan työttömyyden kielteiset vaikutukset asiakkaan toimintakykyyn. Sen tarkoitus on luoda väyliä työelämään ja auttaa toimintakyvyn palauttamisessa tai jäljellä olevan toimintakyvyn ylläpitämisessä. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia, 2011, 14.) Vuonna 2008 tehdyn tutkimuksen mukaan suurimmaksi kuntouttavan työtoiminnan ryhmäksi oli muodostunut ylläpitävää kuntouttavaa työtoimintaa tarvitsevat asiakkaat. Tälle ryhmälle keskeisin tavoite oli itsenäisen selviytymisen tukeminen ja toimintakyvyn ylläpitäminen. Heidän mahdollisuutensa päästä avoimille työmarkkinoille olivat olemattomat. (Kallio, Meklin & Tammi 2008, 51.)

Omassa työssämme kunnan aikuissosiaalityössä tämän kehityksen huomaa. Asiakkaat jäävät helposti ”ikuisiksi” kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiksi. Kuntouttavan työtoiminnan jaksot voivat olla hyvin pitkiä ja niitä karttuu useampia peräkkäin. Työtoiminnasta on muotoutunut viimeinen mahdollisuus, kun muut keinot on usein jo käytetty. Toisaalta osa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista vaikuttaa pitävän toimintaa mielekkäänä ja kokee saavansa siitä hyötyä itselleen. Myös kuntien työntekijät näkevät työtoiminnalla olevan positiivisia vaikutuksia asiakkaille (Kallio ym. 2008, 50).

Päijät-Hämeen alueella toimii tällä hetkellä Päijät- S.O.S. – osahanke, joka on aikuissosiaalityön kehittämishanke. Se on osa Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S.- hanketta ja kytkeytyy Kaste- ohjelman kautta valtakunnalli-

sen tason sosiaali- ja terveystalitiikkaan. Päijät-S.O.S. -osahankkeen keskeinen teema on asiakkaan osallisuus ja osallistumisen edistäminen, jota tarkastellaan erityisesti myös pitkäaikaistyöttömien palveluiden näkökulmasta. (Päijät- S.O.S.-osahanke 2011). Hankkeessa oman työn kautta mukana oleminen tuotti osaltaan opinnäytetyöhömmä sen keskeiset käsitteet, syrjäytyminen ja osallisuus.

Tässä opinnäytetyössä olemme kiinnostuneita siitä, miten pitkään kuntouttavassa työtoiminnassa olevat asiakkaat kokevat kuntouttavan työtoiminnan. Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on heidän elämässään? Miten syrjäytymisen kokemus näkyy heidän kertomuksissaan ja millaisia yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksia kuntouttava työtoiminta heille tuottaa.

Vuonna 2010 asetettiin valtakunnallinen asiantuntijaryhmä selvittämään heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämistä. Ryhmän tehtäväksi annettiin tehdä muutosehdotuksia tulevan hallitusohjelman valmisteluun. Asiantuntijaryhmän julkaisemassa selvityksessä esitetään mm. kuntouttavan työtoiminnan lainsäädännön uudistamista, kuntaohjauksen tehostamista sekä valtiosuusjärjestelmän uudistamista. Lisäksi esitetään kuntien aikuissosiaalityön toimintaresurssien vahvistamista ja osaamisen tukemista sekä asiakkaita osallistavien menetelmien käyttöönottoa. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 3.)

Edellä mainitut valtakunnalliset näkemykset osoittavat, että opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkityksellinen. Oman arkityömme perusteella sillä on merkitystä aikuissosiaalityön asiakkaiden hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumisen kannalta. Toivomme, että tämän työn tekeminen lisää ymmärrystämme ja osaamistamme aikuissosiaalityön tekijöinä sekä antaa uusia näkökulmia oman työn kehittämiseen sekä kuntouttavan työtoiminnan toteuttamiseen työympäristöissämme.

2 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA AKTIVOINNIN KEINONA

2.1 Aktivointipolitiikka

Aktivointipolitiikka kytkeytyy EU:n työllisyysstrategiaan ja sitä toteutetaan samansuuntaisena Euroopan eri maissa, kuitenkin omin kansallisin piirtein. Suomessa, niin kuin useissa muissakin maissa, työhallinto on ollut aloitteentekijänä ja vetänyt kunnat mukaansa aktivoinnin toteuttamiseen. (Karjalainen ym. 2011, 7.)

Aktiivisessa sosiaalipolitiikassa voidaan nähdä kaksi eri linjaa, joista toinen on työlähtöinen lähestymistapa ja toinen inhimillisen pääoman lähestymistapa. Näistä pohjoismaissa on yleisempi inhimillinen lähestymistapa, jossa painotetaan työttömän henkilön sosiaalisten ja ammatillisten taitojen tukemista ja sitä kautta vapaaehtoista integroitumista työelämään. Työlähtöinen lähestymistapa, jota esiintyy enemmän Yhdysvalloissa, korostaa puolestaan minkä tahansa työn ensisijaisuutta suhteessa sosiaaliturvaan ja siinä on enemmän velvoittavuutta ja pakon elementtejä. (Karjalainen 2008, 12 - 15.)

Aktiivisen sosiaalipolitiikan taustalla on yhteiskunnan huoli korkean työttömyyden seurauksista, joita ovat kasvava sosiaaliturvan tarve, kansalaisten mahdollinen tukiriippuvuus ja näiden vaikutukset yhteiskuntatalouteen. Aktiivisen sosiaalipolitiikan myötä Suomessa kuten muuallakin EU-maissa on käyty uudelleen arviointia siitä, mitkä ovat työttömän velvollisuudet ja oikeudet yhteiskuntaa kohtaan. Sosiaaliturvaa on kehitetty siten, että se kannustaisi työntekoon. Velvollisuuksia osallistua työntekoon on vahvistettu ottamalla käyttöön erilaisia sanktioita. (Karjalainen ym. 2008, 12 - 15; Keskitalo 2008, 24; Lødemel & Trickey 2001.)

Vuoden 1994 alusta tuli voimaan Laki työmarkkinatuesta (1542/1993). Lain lähtökohtana oli senhetkinen vaikea työllisyystilanne ja työttömyysturvamenojen kasvu. Työmarkkinatuki tarkoitettiin aktiiviseksi toimenpidetueksi ja sillä turvattiin tuensaajan toimeentulo työnhaun ajaksi. Työmarkkinatukea maksetaan työnhakijalle, kun hän on saanut työttömyyspäivärahaa sen enimmäisajan tai kun hän ei ole ollut vakiintuneesti työmarkkinoilla ennen työttömyysaikaansa. (Työmarkkinatuen aktivointi- yhteiskuntatakuu pitkäaikaistyöttömille 2005, 8.)

Vuosien mittaan työmarkkinatuki on käytännössä muodostunut pitkäkestoiseksi toimeentulotueksi työttömille työnhakijoille. Vaikka monia työvoima- ja sosiaalipolitiikan uudistuksia tehtiin 1990 - 2000-lukujen vaihteessa, työmarkkinatuesta muodostui osa viimesijaista sosiaaliturvaa ja kansalaispalkkaan verrattava toimeentulon lähde. (Työmarkkinatuen aktivointi- yhteiskuntatakuu pitkäaikaistyöttömille 2005, 39.)

Pääministeri Matti Vanhasen hallituskaudella, vuoden 2006 alusta, työmarkkinatuen ehdot ja rahoitus uudistettiin. Uudistus koski 500 päivää työmarkkinatukea saaneen henkilön työttömyysaikaisen työmarkkinatuen ja perustoimeentulotuen kustannusten jakamista puoliksi valtion ja kuntien kesken. Samalla säädettiin myös niin, että pitkään työmarkkinatukea saanut henkilö menettää etuutensa kiellettyessään työstä tai työvoimapolitiisesta toimenpiteestä. Työvoimatoimiston avoimille työmarkkinoille suuntaavia palveluja vahvistettiin ja esitettiin tarve kehittää ns. välityömarkkinoita. Niiden avulla pyritäisiin lisäämään työ- ja aktivointipaikkoja vaikeasti työllistyville työnhakijoille. (Hallituksen työllisyysohjelma päättyy: parannuksia työvoimapalveluihin, työmarkkinatuen vastikkeellisuutta lisättiin 2007.)

2.2 Kuntouttava työtoiminta

2.2.1 Aktivointisuunnitelma

Kuntouttavan työtoiminnan lain (189/2001) nimestä huolimatta laissa säädetään aktivointiprosessista, jossa kuntouttava työtoiminta on mahdollisesti vain yksi osa tuota prosessia. Lain mukaan työttömällä henkilöllä on oikeus ja velvollisuus osallistua aktivointisuunnitelmaan. Vastaavasti kunta ja työvoimatoimisto veloitetaan laatimaan aktivointisuunnitelma asiakkaan kanssa ja olemaan aloitteellisia suunnitelman laatimiseksi. Käytännössä kunnan työntekijänä toimii kunnan sosiaalitoimen työntekijä. (Lindqvist, Oksala & Pihlman 2001, 17 - 18.)

Kuntouttavan työtoiminnan lain (189/2001) piiriin kuuluu alle 25-vuotias, kun hänelle on tehty työnhakusuunnitelma ja kun hän on saanut työmarkkinatukea työttömyyden perusteella 180 päivää viimeisen vuoden aikana tai työttömyyspäivärahaa 500 päivältä ja on edelleen työtön. Samat edellytykset täyttyvät toimeentulotukea työttömyyden perusteella pääasiallisena tulonlähteenä viimeiset neljä kuukautta saaneen nuoren kohdalla. (Lindqvist ym. 2001, 15; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Yli 25-vuotiaalle aikamäärät ovat hieman lievemmat. Hän on lain piirissä saatuaan työmarkkinatukea 500 päivää, työttömyyspäivärahaa 500 päivää ja sen jälkeen työmarkkinatukea 180 päivää tai toimeentulotukea työttömyyden perusteella pääasiallisena tulonlähteenä kaksitoista kuukautta. Jos asiakas itse haluaa osallistua kuntouttavaan työtoimintaan ja ilmoittaa halustaan kunnalle tai TE-toimistolle, on hänellä mahdollisuus siihen ennen edellä mainittuja määräaikoja. (Lindqvist ym. 2001, 15; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Aktivointisuunnitelmassa kartoitetaan asiakkaan kokonaistilanne ja tavoitteet, joiden pohjalta tehdään yhdessä suunnitelma työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan parantamiseksi. Ensiksi selvitetään mahdollisuus tarjota työtä tai työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, joita ovat työvoimakoulutus, omaehtoinen opiskelu, työnhaku- ja uravalmennus, työ- ja koulutuskokeilu, maahanmuuttajan omaehtoinen opiskelu ja kuntouttava työtoiminta (Työttömyysturvalaki 1290/2002 1.luku §5). Jos arvioidaan, että asiakkaalle ei voida tarjota työhallinnon taholta kolmen kuukauden kuluessa työtä tai muita työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, aktivointisuunnitelmaan tulee sisältyä kuntouttava työtoiminta. Näiden ohella suunnitelmaan voidaan sisällyttää myös muita sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluita. Muiden palvelujen tavoite on parantaa asiakkaan toimintakykyä niin, että hän voi osallistua työhallinnon toimenpiteisiin tai kuntouttavaan työtoimintaan. (Lindqvist ym. 2001, 22 - 23; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Sosiaali- ja terveys- sekä Työ- ja elinkeinoministeriön kirjeessä kunnille ja työ- ja elinkeinotoimistoille (15.1.2010) todetaan, että työttömät henkilöt tulevat kuntouttavaan työtoimintaan liian myöhään. Tilastoista käy ilmi, että 60 prosenttia kun-

touuttavan työtoiminnan aloittaneista on saanut työmarkkinatukea vähintään 1 000 päivää. Kuntien sosiaali- ja terveystalveluiden nähdään kokonaisuudessaan olevan syrjäytymisvaarassa olevien ja jo syrjäytyneiden kannalta saavuttamattomissa tai saavutettavissa liian myöhään. (Työllistymisen ja työmarkkinaosallisuuden edistäminen työ – ja elinkeinotoimistojen ja kuntien yhteistoimintana 2010.)

2.2.2 Kuntouuttavan työtoiminnan toteuttaminen, sisältö ja kesto

Kuntouuttavan työtoiminnan järjestäminen on kunnan vastuulla. Kunta voi järjestää sitä itse tai tehdä kirjallisen sopimuksen sen järjestämisestä jonkin muun tahon kanssa. Näitä tahoja voivat olla toinen kunta, kuntayhtymä, yhdistys, säätiö, valtion virasto tai rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta. Riippumatta siitä kuka toiminnan järjestää kunta on vastuussa siitä, että kuntouuttava työtoiminta järjestetään lain mukaisesti ja aktivointisuunnitelmassa sovitulla tavalla. (Lindqvist ym. 2001, 46; Kuntouuttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Kuntouuttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain 17§ mukainen sosiaalipalvelu, josta tehdään päätös. Kunta on velvollinen ilmoittamaan TE- toimistolle kuntouuttavan työtoiminnan järjestämisestä sekä asiakkaista, jotka ovat aloittaneet kuntouuttavan työtoiminnan. Laissa kunta on myös velvoitettu ilmoittamaan omassa toiminnassa olevat kuntouuttavan työtoiminnan asiakkaat pääluottamusmiehelle, joka edustaa asiakkaan kanssa työskenteleviä työntekijöitä. Kuntouuttava työtoiminta ei saa korvata virka- tai työsuhteessa tehtävää työtä eikä aiheuttaa irtisanomisia, lomauttamisia tai muuta työolosuhteiden ja etuuksien huonontumista. (Lindqvist ym. 2001, 46 - 48, 52; Kuntouuttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Kuntouuttavan työtoiminnan tulee olla sisällöltään asiakkaan työ- ja toimintakykyyn sekä osaamiseen suhteutettua ja työmarkkinoille pääsyn kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa. Sisällön ja toimintamuotojen suhteen laki ei anna tarkkoja ohjeita, vaan paikallisella tasolla voidaan toteuttaa paikallisesti mielekkäitä ja mahdollisuuksien rajoissa olevia toimintamuotoja. Toisaalta ohjauksen ja tuen on oltava riittävää ja asiakkaan tarpeet huomioivaa. (Lindqvist ym. 2001, 48; Kuntouuttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Työtoimintajakso voi olla 3 - 24 kuukautta kerrallaan. Lain hengen mukaan alle kolme kuukautta lyhyempi jakso ei ole tarkoituksenmukainen, koska toiminnan piiriin tulevien asiakkaiden tuen ja kuntoutumisen tarve työmarkkinoita ajatellen on merkittävä. Viikoittainen kesto voi olla 1-5 päivää viikossa ja päivittäinen toiminta-aika 4-8 tuntia. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan toteuttaa vaihteellisesti toiminta-ajan ja vaatimustason suhteen aloittaen lyhyemmällä toiminta-ajalla ja selkeillä tehtävillä. Vuoden jaksossa osallistumispäivien enimmäismäärä on 230 päivää. (Lindqvist ym. 2001, 47 - 48; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

Vappu ja Jarno Karjalaisen tutkimuksessa (2011) kunnilta kysyttiin työtoimintapaikkojen luonteesta. Eniten kunnissa oli oman organisaation sisällä olevia paikkoja. Ensisijaisesti työtehtäviä oli teknisellä puolella (puisto-, ulko- ja kierrätystöissä), vanhustenhuollossa ja siivoustehtävissä. Pajoilla taas tehtiin puutöitä, ompelu- ja tekstiilitöitä sekä erilaisia pakkaustehtäviä. Tarkka ryhmittely oli vaikeata, koska hyvin usein tehtävät ovat asiakkaalle yksilöllisesti räätälöityjä kokonaisuuksia. Joissain tilanteissa työtehtävä saattoi olla hyvin vaatimaton muiden työntekijöiden työnkuvaan verrattuna ja joskus taas kuntouttavan työtoiminnan asiakas pystyi lähes samaan kuin palkkatyösuhteessa oleva työntekijä. (Karjalainen ym. 2011, 23.)

Kunnille ja TE-toimistoille lähetetyssä kirjeessä (15.1.2010) Sosiaali- ja terveysministeriö ja Työ- ja elinkeinoministeriö toteavat, että kuntouttavan työtoiminnan paikkoja ei ole onnistuttu järjestämään riittävästi tarpeeseen nähden. Toisaalta olisi myös tarvetta monipuolistaa työtoiminnan sisältöä niin, että se vastaisi paremmin siihen osallistuvien henkilöiden työelämävalmiutta. Kuntouttava työtoiminta on nähtävä osana henkilön kuntoutuspolkua kohti työelämäosallisuutta. Tällä hetkellä se ei näytä riittävässä määrin johtavan työelämäosallisuuteen erityisesti silloin, kun siihen osallistuvan henkilön toimintakyky on heikko eikä henkilö saa tarvitsemaansa sosiaalista tai lääkinnällistä kuntoutusta työtoiminnan aikana. (Työllistymisen ja työmarkkinaosallisuuden edistäminen työ – ja elinkeinotoimintojen ja kuntien yhteistoimintana, 2010.)

2.2.3 Toimeentulo kuntouttavan työtoiminnan aikana

Kuntouttavan työtoiminnan aikainen toimeentulo maksetaan asiakkaalle siitä etuusjärjestelmästä, johon hänellä työttömänä on oikeus. Käytännössä tämä tarkoittaa työmarkkinatukea, peruspäivärahaa tai ansiopäivärahaa. (Kela 2013 a).

1.1.2013 alkaen myös kuntouttavan työtoiminnan aikana voidaan maksaa työttömyysetuutta, vaikka työnhakijalla ei olisi työttömänä ollessaan oikeutta etuuteen (Työttömyysturvalaki 1290/2002 10. luku 2§). Aiemmin kuntouttavan työtoiminnan etuus edellä mainitussa tilanteessa oli kunnan maksama toimeentulotuki. Näiden etuuksien lisäksi asiakas on oikeutettu 9 € kulukorvaukseen toimintaan osallistumispäiviltä. Kela maksaa kulukorvauksen työmarkkinatuen yhteydessä. (Kela 2013 b.) Lain mukaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta syntyvät matkakustannukset korvataan asiakkaalle (Lindqvist ym. 2001, 53, 55; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013).

Alun perin Kuntouttava työtoiminta -lain toimenpiteet olivat velvoittavia vain alle 25-vuotiaille. Vuoden 2010 alusta lakiin tuli muutos niin, että velvoittavuus koskee myös yli 25-vuotiaita. (Kuntainfo14/2009.) Kuntouttava työtoiminta -lain mukaan, mikäli asiakas kieltäytyy perusteetta työtoiminnasta, hän menettää oikeutensa työmarkkinatukeen. Jos hän jättää saapumatta työtoimintaan tai ei tee sovituja tehtäviä tai muuten käyttäytyy niin, että hänelle ei voida järjestää toimintaa, pidetään näitä tilanteita myös kieltäytymiseen tai keskeyttämiseen verrattavina tilanteina. Toimeentulotuessa on mahdollista alentaa perusosaa enintään 20 prosenttia kieltäytymisestä johtuen ja enintään 40 prosenttia, jos kieltäytyminen tai keskeyttäminen on toistuvaa. Laissa on lisäksi määritelty erityiset pätevät syyt kieltäytymiseen ja keskeyttämiseen, joita ovat esimerkiksi työn sopimattomuus asiakkaan terveydentila huomioiden, toiminnan olennainen poikkeavuus aktivointisuunnitelmassa sovitusta tai se, että toimintaa toteuttava taho laiminlyö lain säännöksiä. (Lindqvist ym. 2001, 55 - 57; Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2013.)

2.3 Aiempia tutkimuksia

Työttömien aktivointia ja kuntouttavaa työtoimintaa on tutkittu jo Kuntouttava työtoiminta -lain alkuvuosista lähtien. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen useat tutkimukset ovat liittyneet kuntien ja kunnan sosiaalityön rooliin aktivoinnissa ja kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisessa. Toisaalta on olemassa myös tutkimuksia, jotka painottuvat erityisesti kuntouttavan työtoiminnan asiakkaan kokemukseen ja näkökulmaan. Tutkimusten esille tuomat yksilötason vaikutukset, tavoitteet ja yleiset merkitykset ovat monelta osin yhteneviä. Opinnäytetyömme kannalta ensisijaisia tutkimuksia ovat Leena Luhtaselan (2009) tutkimus kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden osallisuuden rakentumisesta sekä Mia Tammelinin (2010) tutkimus Kokemuksia sosiaalipalveluista.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa (2010:38), Kuntouttava työtoiminta - aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa, on tutkittu kuntouttavan työtoiminnan seurauksia ja vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien tilanteeseen pääkaupunkiseudulla. Tutkimustulosten mukaan kuntouttava työtoiminta parantaa asiakkaiden arjessa selviytymistä ja ehkäisee syrjäytymistä, mutta kuntouttava työtoiminta johtaa harvoin asiakkaan työllistymiseen avoimille markkinoille. Kuntouttavan työtoiminnan aikana sen sijaan pystyttiin järjestämään hyvin muita hoito- ja kuntoutuspalveluja, kuten terveystarkastuksia ja päihdehoitoon ohjausta. (Karjalainen & Karjalainen 2010, 3 - 4.)

Työyhteisöön kuulumisen kuntouttavan työtoiminnan kautta tuo vaihtelua monen elämään. Osalle asiakkaista kuntouttava työtoiminta voi olla ainoa yhteisöllinen toiminta, jossa he selviytyvät. Yhteisöön kuulumisen tuo uusia sosiaalisia suhteita ja osallistumisen kokemuksia. Monet mielivät takaisin työelämään, mutta tulevaisuutta leimaa epävarmuus. Siirtymistä normaaliin työelämään tapahtuu harvoin, sillä yleisempää ovat siirtymiset takaisin työttömäksi työnhakijaksi, uusi kuntouttavan työtoiminnan jakso tai hoito tai kuntoutus. (Karjalainen ym. 2010, 3 - 4.)

Ala-Kauhaluoma ym. (2004) ovat kuvanneet kuntouttavaa työtoimintaa seitsemän kunnan pilottiyhteistyön ja kahden kunnan case-tutkimuksen avulla. Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata kuntouttavan työtoiminnan sisältöä siihen osallistuvien asi-

akkaiden näkökulmasta ja heidän tilanteistaan käsin. Tutkimuksen mukaan kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuudet elämäntilanteiden parantumiseen ja osallisuuden lisäämisen suhteen ovat varovaisen myönteisiä ja melko myönteisiä, kun tilannetta on tarkasteltu siihen osallistuneiden asiakkaiden elämäntilanteiden kannalta. Elämäntilanne on voinut parantua elämänrytmin normalisoitumisena, yleisenä ”virkistäytymisenä”, päihteidenkäytön parempana hallintana ja elämän mielekkyyden lisääntymisenä. Osallistuneista 73 % ilmoitti kuntouttavan olleen hyödyllinen tai melko hyödyllinen ja joka kymmenes koki jakson olleen täysin hyödyttö. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004,142.)

Leena Luhtasela (2009) on tutkimuksessaan selvittänyt osallisuuden rakentumista kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaiden itsensä kokemana. Asiakkaat olivat osallistuneet työtoimintaan vähintään kolme kuukautta. Luhtaselan tutkimukseen osallistujat antoivat kuntouttavalle työtoiminnalle seuraavanlaisia merkityksiä: se rytmittää arkea, työ koetaan mielekkäänä, työyhteisö tukee osallistujaa, työ lisää osaamista, osallistumisesta saatavat etuudet kohottavat hieman elintasoja ja osallistujat kokee aktivoituvansa suhteessa omaan elämäänsä. Kuntouttava työtoiminta ei kuitenkaan poista elämän suuria ongelmia, kuten velkakierrettä, riippuvuutta sosiaalietuuksista ja palkkatyön puutetta eikä tulevaisuutta koskevaa turvattomuuden tunnetta ja epävarmuutta. (Luhtasela 2009, 126 - 127.)

Luhtaselan (2009) mukaan osallisuuden kannalta on tärkeää, että asiakkaan oman kokemuksen kautta omaksuma tieto otetaan huomioon aktivointisuunnitelmaa tehdessä sekä kuntouttavan työtoiminnan kohteessa. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvan asema vahvistuu, kun hänen kokemustietonsa otetaan samanarvoisena vastaan työntekijöiden tiedon kanssa. Näin samalla myös työskentelyn valtarakenne muuttuu. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa edellyttää:

(1) osallistujien kokemustiedon ottamista toiminnan suunnittelun pohjaksi, (2) vallankäytön uudelleenjakoa siten, että asiakkaat ja työntekijät käyttävät jaettua valtaa toiminnan kehittämiseksi, (3) osallistujien oikeudenmukaista ja ihmisarvoista kohtelua ja (4) dialogisten toimintamenetelmien käyttöä, luomalla osallistujien kanssa toiminnallisia rakenteita, joissa he voivat lisätä tietoisuutta omasta tilanteestaan.

(Luhtasela 2009, 128.)

Mia Tammelinin (2010, 3) tutkimuksessa kuvataan asiakkaiden kokemuksia sosiaalipalveluista ja erityisesti kuntouttavasta työtoiminnasta. Aineisto on koottu kahdeksasta Keski-Suomessa järjestetystä asiakasfoorumista, joihin oli osallistunut 48 asiakasta. Asiakkaat olivat parhaillaan kuntouttavassa työtoiminnassa.

Aineistosta nousee keskeiseksi tulokseksi kolme järjestelmä- ja yhteiskunnallisen tason kehittämisehdotusta. Ensimmäinen haaste on synnyttää lisää erilaisia matalan kynnyksen työpaikkoja eri toimialoille ja osaamistasoille. Toiseksi kuntouttavaan työtoimintaan tarvitaan riittävästi tekemistä ja oikeita työtehtäviä, jotta osaaminen voisi kehittyä ja sijoittuminen työmarkkinoille voisi tapahtua. Kuntouttava työtoiminta ei saa olla ajan kuluttamista. Kolmantena asiana huomioitiin se, että eri alueiden erot palvelun tuottamisessa ovat huomattavat. Tämä näkyi esimerkiksi asiakkaiden mahdollisuuksissa vaikuttaa oman tilanteeseensa. (Tammelin 2010, 70).

Kuntouttavan työtoiminnan toteuttamistasolla kehitettävää löytyi erityisesti palveluohjauksen ja monipuolisten palvelukokonaisuuksien muodostamisessa. Asiakkaat eivät myös oikein olleet selvillä mitä kuntouttava työtoiminta on tai ei ole. Sen asema työsuhteeseen nähden toi hämmennystä osallistujille. Lisäksi todettiin, että asiakkaan tarpeiden tulisi olla toiminnan keskiössä, kun tavoitteita asetetaan. Tämä liittyi esimerkiksi asiakkaan kuulemiseen, kun hän arvioi omaa työkykyään. (Tammelin 2010, 70 - 71).

Työyhteisössä on tärkeä tukea, synnyttää ja kehittää osallisuutta. Ulkopuolisuus työyhteisössä ei ole kuntouttavan työtoiminnan tavoitteen suhteen tarkoituksenmukaista. Myös työtoiminnan ohjaukseen tulee kiinnittää huomiota. Kuntouttavan työtoiminnan toimipaikkojen ohjauksessa oli selkeästi puutteita ja ohjauksen kirjo oli suuri eri toimipakoissa. (Tammelin 2010, 71).

Joel F. Handler (2005) on tehnyt vertailevaa tutkimusta ja yhteenvetoa Yhdysvalloissa ja Euroopassa tehdyistä aktivointiin liittyvistä tutkimuksista. Keskeisimpiä

havaintoja oli, että työttömät eivät juuri hyödy aktivoinnista, aktivointiohjelmiin pääsy on valikoivaa ja usein mukaan otetaan ”lupaavia” asiakkaita. Asiakkaat ovat yleensä nuoria, joilla on ammatillista koulutusta ja vähän sosiaalisia ongelmia. Osa asiakkaita on niin sanotussa pyöröovikierteessä, jolloin he ovat vain vähän aikaa työssä tai toimenpiteessä ja he palaavat lähes aina lähtöpisteeseen. Nämä asiakkaat syrjäytyvät prosessin aikana yhä syvemmin ja he eivät juuri hyödy aktivoinnista pettymysten vuoksi. (Handler 2005, 229 - 243.)

3 SYRJÄYTYMINEN

Syrjäytymisellä tarkoitetaan kasaantunutta huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät pitkäaikainen tai usein toistuva työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämänhallintaan liittyvät ongelmat ja syrjäytyminen yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Syrjäytymiseen voi liittyä sairautta tai vammaisuutta, poikkeavaa käyttäytymistä, rikollisuutta ja päihteiden käyttöä. Mikään yksittäinen ongelma ei sinänsä aiheuta syrjäytymistä, vaan kysymys on kasaantuvista ongelmista ja eräänlaisen huono-osaisuuden kehän muodostumisesta. Syrjäytymisessä on siten kyse moniulotteisista, pitkäaikaisista ongelmista. (Sosiaaliturvan suunta 2005 - 2006, 85.)

3.1 Syrjäytyminen prosessina

Kirsi Juhila määrittelee syrjäytymisen prosessiksi, jonka vastaprosessi on liittämisen. Syrjäytymisen käsitteellisenä vastakohtana on sosiaalinen osallisuus, jota edistämällä pyritään syrjäytyneet liittämään yhteiskunnan toimintoihin mukaan. Työ, koulutus ja harrastukset ovat keskeisiä integroivia keinoja saattaa syrjäytyneet mukaan yhteiskunnan elämänpiiriin. Syrjäytymisen prosessiin vaikuttavat ensisijaisesti köyhyys ja pienituloisuus, mutta myös matalalla koulutustasolla ja epävakaa elinympäristöllä on siihen vaikutuksia. Prosessin seurauksena ihmiset ovat merkittäviä aikoja vailla yhteiskunnan palveluja, sosiaalisia verkostoja ja kehittymismahdollisuuksia. Erityisesti köyhyys ja pienituloisuus sysäävät liikkeelle prosessin, jonka seurauksena yksilö ajautuu huono-osaisuuden kierteseen. (Juhila 2006, 50 - 55.)

Syrjäytymisen syitä ja osatekijöitä on useita ja ne ovat jokaisen kohdalla yksilöllisiä. Suomessa syrjäytyneisyyteen liittyvät usein erilaiset riippuvuudet ja päihteet. Esimerkiksi päihteet voivat olla syy tai seuraus, joka liittyy syrjäytymiseen. Puhuttaessa syrjäytymisestä puhutaan usein myös köyhyydestä ja toivottomuudesta. Suomessa syrjäytyminen koskettaa tänä päivänä kasvavaa ja sosiaalisesti monipuolistuvaa ihmisryhmää. (Lund 2006, 9 - 10.)

Syrjäytymisen ajattelemisen ihmistä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutena johtaa tarkastelemaan syrjäytymistä yhteiskunnallisten tekijöiden näkökulmasta. Samalla syrjäytymistä tarkastellaan yksilöille ja perheille ongelmia aiheut-

tavana prosessina. Tällöin esimerkiksi työttömyyden pitkittymisen katsotaan olevan syrjäytymisen keskeisin aiheuttaja. Toisaalta syrjäytymistä tarkastellaan usein myös yksilön ongelmien kautta. Vaikutettaessa syrjäytymiseen on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne sekä ihmisten selviytymistä ja toimintakykyä heikentävät ongelmat. (Raunio 2004, 219 - 220.)

3.2 Työstä syrjäytyminen

Yhteiskuntakeskeinen syrjäytymisnäkemys korostaa pääasiassa työnteon kautta yhteiskuntaan integroitumista. Tekemällä työtä ihmiset tuntevat kuuluvansa ja vaikuttavansa yhteisöön ja työ on tärkeä keino vahvistaa yksilön sidettä yhteiskuntaan. Työn ajattelemisen yhteiskunnallisen integroitumisen välineenä johtaa luonnollisesti siihen, että työn puuttumista pidetään keskeisenä syrjäytymisen perustana. Puuttumalla varhaisessa vaiheessa työstä syrjäytymiseen ja köyhtymiseen voidaan estää hyvinvointiin ja yhteiskunnassa selviytymiseen liittyvien ongelmien pahenemista. Toimeentulotuen saajien aktivoiminen työelämään voidaan nähdä tällaisena toiminnan muotona. (Raunio 2004, 221 - 223.)

Joulukuussa 2012 työ- ja elinkeinotoimistoissa oli työttömiä työnhakijoita koko maassa yhteensä 282 200. Luku on 26 700 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Pitkäaikaistyöttömiä eli yhtäjaksoisesti vähintään 12 kuukautta työttömänä työnhakijana olleita oli 66 000, mikä on 9 000 enemmän kuin edellisenä vuonna. Kuntouttavassa työtoiminnassa oli joulukuun lopussa 10 500 henkilöä. (Tiedotteet: Työ 2013.)

Työn rakenteelliset muutokset ovat olleet viime vuosikymmeninä suuria. Teknologian kehitystä ja tähän liittyvää työelämän rakenteellista muutosta voidaan pitää olennaisina työelämästä syrjäytymiselle. Ennen työstä syrjäytymistä aiheuttivat sukupuoli ja syntyperä. Tiedot, taidot ja tehokkuus ovat nykyään työelämästä syrjäytymisperusteita. Kehittyneen teknologian käyttöönotto on edellyttänyt työelämän rakennemuutosta, jonka hintana on ollut perinteisempien teollisuus- ja palvelualojen työpaikkojen menetys. Erilaisiin rakennemuutoksiin sopeutuminen vaatii

yksilöltä jatkuvaa kouluttautumista ja ammatillista liikkuvuutta, mihin kaikki eivät pysty. (Raunio 2006, 76 - 77.)

Yhteiskunnallisessa keskustelussa työelämään aktivoitumista pidetään tavoiteltavana sekä työttömän että yhteiskunnan kannalta. Toisaalta aktivointiin on kohdistettu kriittisiäkin kommentteja, jolloin aktivointi nähdään työttömiin kohdistuvana kontrollina ja kurinpitona ja tähän liittyen sosiaalisten oikeuksien kaventajana. Sosiaalityön näkökulmasta voidaan ajatella, että työntekoon aktivoimisen kautta tapahtuva yhteiskunnalliseen normaalisuuden vahvistaminen voi johtaa joidenkin sosiaalityön asiakkaiden kohdalla syrjäytymisen syvenemiseen. (Juhila 2002, 15 - 16.)

Kaikki asiakkaat eivät välttämättä pysty täyttämään työnteon määrittelemälle normaalisuudelle asetettuja vaatimuksia. Sosiaalityön on tällöin nähty aktivointiin osallistumalla seulovan ne, jotka ovat palautettavissa yhteiskunnalliseen normaalisuuteen niistä, jotka eivät ole palautettavissa. Aktivoiva sosiaalityö vahvistaessaan joidenkin ihmisten yhteiskunnallista normaalisuutta samalla syventää joidenkin muiden syrjäytyneisyyttä ja tuottaa yhteiskunnallista toiseutta, ”normaalista” poikkeavaa kokemusta. (Juhila 2002, 15 - 16.)

Työelämästä syrjäyttämisen näkökulma mainitaan myös valtakunnallisen asiantuntijaryhmän raportissa, jossa todetaan, että heikkolaatuinen kuntouttava työtoiminta voi pahimmassa tapauksessa viedä entistä kauemmas oikeista työmarkkinoista ja edesauttaa syrjäytymistä. Raportissa perätään sellaista työtoiminnan laatua, että se oikeasti edistää asiakkaan tilannetta ja vie häntä eteenpäin joko työhallinnon toimenpiteisiin tai avoimille työmarkkinoille. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 20.)

4 OSALLISUUS

Asiakkaan tai palvelujen käyttäjän osallisuus on vaikeasti määriteltävä käsite. Valtakunnallisen Osallisuushankkeen tuloksiin pohjautuvassa Valtioneuvoston selonteossa (2002) osallisuus on määritelty tarkoittamaan yhteiskuntaan kiinnittymistä, kokemusta jonkun yhteisön tai yhteiskunnan jäsenyydestä sekä mahdollisuutta osallistua, toimia ja vaikuttaa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. (Sirviö 2010, 130 - 150.)

Kirsi Juhila (2006, 50) on käsitellyt osallisuutta syrjäytymisen käsitteen avulla, jolloin osallisuus ymmärretään syrjäytymisen vastakohtaksi. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa (2003, 15) sanotaan, että sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi pyritään siihen, että yhteiskunnan toiminnoissa syrjään jääneet tulevat uudelleen osallisiksi näistä toiminnoista kuten työstä, vapaa-ajan harrastuksista, koulutuksesta, kulttuurielämästä ja niin edelleen.

Sosiaalityössä on noussut yhä enemmän kiinnostuksen kohteeksi asiakkaan asema palveluiden käyttäjänä. Viime vuosituhaten loppupuolelta alkaen on yhä laajemmin alettu puhua asiakkaan osallistumisesta, asiakkaasta palvelujen subjektina ja asiakaslähtöisistä palveluista. Erityisesti on alettu kiinnostua enemmän myös asiakkaiden kokemuksellisesta tiedosta palvelun käyttäjän asemassa. Lisäksi viime vuosina on kehitetty muun muassa kokemusasiantuntijatoimintaa, jossa asiakkaat osallistuvat palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon. (Toikko 2011, 107 - 111.)

4.1 Aikuissosiaalityö osallisuuden vahvistajana

Suomessa aktivointipolitiikasta vastaamaan on syntynyt niin sanottu aikuissosiaalityö, jolla tarkoitetaan pääasiassa kunnallisen sosiaalitoimen vastaaman sosiaaliturvatyön yhteyteen muodostunutta sosiaalityötä, johon kuuluu oleellisesti toimeentulokityö (Jokinen & Juhila 2008, 282 - 289). Aikuissosiaalityö vastaa yleensä aikuisten kansalaisten sosiaalityöstä silloin, kun kyseessä on toimeentulo-

tukivaikeuksia, elämänhallintaan liittyviä ongelmia sekä työllistymiseen liittyviä kysymyksiä varsinkin pitkäaikaistyöttömien parissa (Juhila 2008, 21 - 22).

Sosiaalityön lähtökohtana on syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten integroiminen yhteiskuntaan ja heidän palauttamisensa yhteiskunnan normaaleiksi kansalaisiksi. Sosiaalityö on yhteiskunnallisia epäkohtia kritisoivaa, syrjäytymistä aiheuttaviin rakenteisiin vaikuttavaa ja syrjäytyneitä ihmisiä aktivoivaa toimintaa. Sosiaalityön tavoitteena on syrjäytyneiden ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen. (Raunio 2004, 76.)

Kumppanuussuhteeseen perustuvaa, toisen tiedot ja erot lähtökohdaksi ottavaa sosiaalityötä voidaan kuvata osallistavaksi. Osallistaminen koskee molempia sosiaalityön osapuolia, työntekijää ja asiakasta. Asiakkaat osallistavat sosiaalialan työntekijöitä omiin tietoihinsa ja sosiaalialan työntekijät vastavuoroisesti pyrkivät tukemaan asiakkaiden elämänpoliittisia ratkaisuja siten, että se mahdollistaa heille heidän mahdollisesta syrjäytymisestään huolimatta täysivaltaisen kansalaisuuden. (Juhila 2006, 118.)

Kun sekä sosiaalialan työntekijät että asiakkaat ymmärretään osallistavassa sosiaalityössä täysivaltaisiksi kansalaisiksi, asettuvat osapuolet silloin samalle viivalle. Suhde perustuu tasavertaisuuteen, eikä esimerkiksi auttaja-autettava, kontrolloija-kontrolloitava tai tietäjä-tietämisen kohde vastakkainasetteluun. Osallistava sosiaalityö tarkoittaa yksinkertaisuudessaan asiakkaan osallisuuden vahvistamista suhteessa omaan elämään, sen tapahtumiin ja suuntaan liittyviin elämänpoliittisiin ratkaisuihin. Asiakkaan osallisuuden omaan elämäänsä voi ajatella toteutuvan silloin, kun sosiaalityön lähtökohtana on asiakkaan omista lähtökohdistaan esiin nostama tieto. (Juhila 2006, 119.)

Osallistava sosiaalityö merkitsee asiakkaan elämään tehtävää väliintuloa, interventiota. Väliintulo on osallistavassa otteessa kansalaisuutta vahvistava. Tässä mielessä esimerkiksi kuntouttava työtoiminta voi olla osallistavaa, jos sen avulla onnistutaan saamaan omiin mahdollisuuksiinsa uskonsa menettänyt uudelleen luottamaan omiin kykyihinsä. Onnistumisesta voi seurata työllistyminen tai yhtä

hyvin esimerkiksi aktivoituminen toimimaan työttömien puolesta vapaaehtois-työssä. (Juhila 2006, 115 - 116.)

Sosiaalityössä asiakkaan uusi asema subjektina on edelleen haastavaa tämän päivän palvelujärjestelmälle. Asiakkaan tulisi voida osallistua aktiivisesti palveluiden kehittämiseen. Sosiaalityössä tulisi palveluja järjestää asiakkaiden tarpeeseen, ei järjestelmää tai palvelun tarjoajia varten. Osallistuminen ja osallisuus ovat käsitteinä rinnakkain käytettyjä. Yhteistä niille on, että asiakkaalla nähdään olevan tärkeä rooli oman palvelutilanteensa ja – kokonaisuutensa määrittelyssä. Asiakkaalla on merkittävä rooli sosiaalityön prosessissa aktiivisena toimijana. Osallistava asiakas toimii ja on mukana työssä eikä hän ole vain passiivisena vastaanotettava kohde. (Pohjola 2010, 57.)

Timo Toikko (2009) on tarkastellut palvelujen käyttäjien osallisuuden mallia Sosiaali- ja terveysalan kehittämistyössä. Hänen mielestä osallisuus informaation antamisena voi olla esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden osallistumista ammatillisen koulutuksen suunnitteluun. Osallisuus konsultointina voi tarkoittaa asiakkaiden toimimista palvelujen arvioijina. Osallistuminen puolestaan tarkoittaa kumppanuutta, palvelun käyttäjien tasavertaista osallistumista palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. Voimaantuminen osallisuuden muotona viittaa palvelujen käyttäjien osallisuuteen ja osallistumiseen organisaatioiden päätöksentekoon. (Toikko & Rantanen 2009, 94 - 98.)

4.2 Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S.-hanke

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina on ollut Päijät- S.O.S. aikuissosiaalityön kehittämishanke. Se on alueellinen osahanke Väli- Suomen Kaste-ohjelmaan kuuluvassa Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S.- hankkeessa, jota hallinnoi Tampereen kaupunki. Hankkeen kolme toimintalinjaa ovat 1. Aktivoiva ja kuntouttava sosiaalityö, 2. Palveluprosessit ja yhteistyörakenteet ja 3. Sosiaalityön ammatti- ja tehtävä rakenne. (Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin 2011 - 2013, 3, 8, 15.)

Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S.- hankkeen tavoite on osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen, jolta osin se niveltyy hyvin opinnäytetyömme aiheeseen. Tätä tavoitetta tarkastellaan hankkeessa kokonaisuutena, jossa kysymys on palveluprosesseista sekä kestävästä ja monipuolisista yhteistyörakenteista. Tavoitteeseen pyritään sosiaalityön keinoin yksilöön kohdistuvana psykososiaalisena työnä ja alueellisena, yhteiskunnan rakenteisiin kohdistuvana työnä. Hankesuunnitelmassa hanketta perustellaan yleisillä yhteiskunnallisilla tekijöillä sekä palvelurakenteiden ja pitkäaikaistyöttömien palveluiden näkökulmasta. (Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin 2011 - 2013, 6 - 8.)

Yhteiskunnallisina tekijöinä hankkeen perusteluissa nähdään tuloerojen kasvu ja syrjäytymiskehityksen kiihtyminen. Tämän kehityksen ilmentymänä ovat toimeentulon ongelmat ja psykososiaaliset ongelmat kuten päihde- ja mielenterveysongelmat. Näihin ongelmiin vastataan paikallisella tasolla panostamalla asiakastyöhön sekä lähiyhteisöjen sosiaalisiin prosesseihin. Kysymys on kansalaisten osallisuudesta ja hyvinvoinnin edistämisestä. (Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin 2011 - 2013, 7.)

Hankkeen mukaan kunnilla on nykyään aiempaa kiinteämpi yhteys työllisyyden edistämiseen. Tätä kehitystä on edesauttanut Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, työvoiman palvelukeskustoiminta ja työmarkkinatuen uudistus. Pitkäaikaistyöttömyyden vähentymistä em. säädökset ovat numeerisesti edistäneet, mutta varsinaista syrjäytymisen ja köyhyyden ongelmaa ne eivät ole poistaneet. Pitkäaikaistyöttömät ovat siirtyneet kuntouttavan työtoiminnan piiriin. Kuntouttavan työtoiminnan määrän runsas lisääntyminen taas edellyttää sen toiminnallista ja laadullista kehittämistä. (Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin 2011 - 2013, 8.)

4.3 Työelämäosallisuus

Sosiaali- ja terveysministeriön raportissa (2011:4) Työelämäosallisuus on yhteinen asia, asiantuntijaryhmä, johon kuului myös Työ- ja elinkeinoministeriön sekä Kuntaliiton edustus, on kuvannut eri toimijoiden tehtäviä ja olemassa olevia yhteistyömuotoja sekä etsinyt kehittämiskohteita eri hallinnonalojen sekä kuntien

kesken heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistymisedellytyksien parantamiseksi. Heidän mukaansa em. henkilöiden työllistämisen edistäminen on tärkeää sekä yhteiskunnallisesta että yksilön näkökulmasta. Yksilön näkökulmasta kysymys on sekä työllistymisen edistämisestä että työmarkkinoilta ja laajemminkin yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisemisestä. Kysymys on myös työelämäosallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämisestä. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 26.)

Työelämäosallisuuden edistämisessä on tärkeää henkilön oman näkemyksen ja kokemuksen huomioiminen. Palveluihin osallistumisen vaatimus koetaan helposti viranomaisten yksipuolisena vallankäyttönä. Jos henkilölle jää epäselväksi millä tavalla kyseessä oleva palvelu auttaa häntä hänen työllistymispolullaan tai elämänlaatunsa suhteen, hän voi kokea palvelun epätarkoituksenmukaisena. Lyhytkestoisilla toimenpiteillä ei useinkaan saavuteta tavoiteltua tulosta, vaan pitkäjänteinen palveluprosessi on tutkimusten mukaan nähty merkityksellisempänä. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 27.)

Oikeus työelämäosallisuuteen tulee turvata myös henkilöille, joiden työllistymisen avoimille työmarkkinoille on epätodennäköistä. Tarve pysyväisluonteiseen työtoimintaan on suuri erityisesti pitkään työttömänä olleille, joiden työkyky on alentunut, mutta jotka eivät ole päässeet eläkkeelle. Pitkäkestoisen työtoiminnan järjestäminen edellyttää, että työmahdollisuuksien järjestämiseen osoitetaan tarvittavat resurssit. Tähän yhteyteen vaaditaan myös selkeä kuva siitä, kenelle toiminnan järjestäminen kuuluu ja miten henkilön toimeentulo toiminnan aikana järjestetään. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 28.)

Palvelujärjestelmän ylläpitämisellä ja kehittämisellä voidaan kuitenkin vastata vain osaan työelämäosallisuuden haasteista. Usein henkilön motivoitumisongelmat liittyvät myös siihen, että hän tietää työllistymisen avoimille työmarkkinoille kohdallaan käytännössä mahdottomaksi, joko pitkän työttömyyden, sairauden tai iän takia. Aktivointi ei lisää työpaikkoja, vaan asiakkaat pyörivät erilaisissa aktivointitoimenpiteissä vuodesta toiseen. Yhteiskunnan puolelta katsoen suomalaiset työmarkkinat ja työllistymistä tukeva sosiaaliturvajärjestelmä eivät vielä ole val-

miit hyväksymään vammaisia, osatyökykyisiä ja iäkkäitä henkilöitä osaksi työvoimaa. (Työelämäosallisuus on yhteinen asia 2011, 28.)

4.4 Välityömarkkinat

Välityömarkkina- käsite tuli esiin ensi kertaa Työministeriön toimintakertomuksessa vuonna 2006. Välityömarkkinoiden avulla on tarkoitus muodostaa työllistymispolkuja, jotka johtaisivat avoimille työmarkkinoille aktiivisen sosiaali- ja työvoimapolitiikan palveluiden avulla. (Työllisyysportti 2011. Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.) Asko Suikkasen (2008, 16) mukaan välityömarkkinoiden kautta toivotaan avautuvan uudenlaisia työmahdollisuuksia erityisesti pitkäaikaistyöttömille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä työmarkkinoilta alhaisen koulutustason, vajaakuntoisuuden tai päihde- ja mielenterveysongelmien takia. Välityömarkkinat ovat työttömyyden ja avoimien työmarkkinoiden välissä olevia tuettuja työ- ja aktivointipaikkoja, jotka tarjoavat vaihtoehdon pitkäaikaistyöttömyydelle. (Suikkanen 2008, 1, 10.)

Välityömarkkinoilla tarjotaan työskentelymahdollisuuksia sekä työhön sijoittumista edistäviä ja työssä selviytymistä tukevia palveluja sellaisille henkilöille, joilla on eri syistä vaikeuksia sijoittua työhön avoimille työmarkkinoille. Välityömarkkinat jakaantuvat aktiivisen työvoimapolitiikan ja aktiivisen sosiaalipolitiikan palveluihin. Aktiivisen sosiaalipolitiikan toimenpiteet kuuluvat Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen KASTE -kehittämisohjelman (2008 - 2012) mukaan Euroopan sosiaalirahaston (ESR) 2008 - 2012- ohjelmakauden rahoituksesta 75,4 miljoonaa euroa kohdistettiin välityömarkkinoiden kehittämiseen. Sen tavoitteena oli löytää Työ- ja elinkeinoministeriön toimintaa täydentämään kuntien ja järjestöjen yhteistyöllä toteutettuja matalan kynnyksen työpaikkoja vaikeimmin työllistyville pitkäaikaistyöttömille. Vaikeimmin työllistyvät ovat yleensä sekä työhallinnon että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaita. Välityömarkkinoiden kehittämisen osa-alueita olivat sosiaaliset yritykset, matalan kyn-

nyksen työpaikat, aikuisten työpajat, kuntouttava työtoiminta sekä kuntoutus- ja terveyspalvelut. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011, 34 - 35.)

Tupo 2 -työryhmän mietinnössä todettiin, että tuettuja välityömarkkinoita on edelleen hyvä voimakkaasti vahvistaa. Välityömarkkinoiden avulla tarjottaisiin tuettuja työ- ja aktivointipaikkoja työttömille, joiden työttömyys johtuu pääasiassa työvoiman kysynnän vähäisyydestä ja pitkäkestoisen työttömyyden aiheuttamista ongelmista. Välityömarkkinoiden kohderyhmäksi määriteltiin henkilöt, joiden toimintakyky on alentunut sosiaalisista syistä. Näitä henkilöitä ovat muun muassa työmarkkinoilta syrjäytyneet, joiden motivaatio, sosiaalinen selviytyminen ja toimintakyky ovat heikentyneet pitkittyneen työttömyyden vuoksi. Useimmiten heillä on myös vanhentunut tai puutteellinen koulutus, elämänhallinnan vaikeuksia, alkoholiongelmia sekä mielenterveysongelmia, mutta ne eivät ole pääasiallisena syynä työttömyyteen. (Väyliä työhön 2006, 30.)

Hyvinvointiohjelman 2015 mukaan on kehitettävä rakenteellisia ratkaisuja rakenteellisiin ongelmiin. Välittävien työmarkkinoiden ja vapaaehtoistyön mahdollisuudet on otettava käyttöön, kun pysyvä työllistyminen on epätodennäköistä. Palkatonkin toiminta, jos se on motivoivaa, edistää elämänhallintaa ja tuottaa mielekkyyden ja merkityksellisyyden tunnetta. Näin ollen työmarkkinoita tulisi kehittää suuntaan, jossa välittävät työmarkkinat olisi pysyvä ratkaisu osalle vaikeasti työllistyviä. Tämä edellyttää hyvää yhteistyötä eri toimijoiden välillä kaikilla tasoilla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 37 - 38.)

Sosiaali- ja terveystalouden strategiassa luvataan kehittää vaikeasti työllistyville ja pitkäaikaistyöttömille erityisratkaisuja kuten työpankkitoimintaa ja välityömarkkinoita (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 13). Tässä yhteydessä tulisi myös miettiä uudenlaisia sosiaaliturvan ja palkan yhdistelmiä. On pidettävä kuitenkin huoli siitä, että välittävien työmarkkinoiden luominen ei johda työssä käyvän köyhälistön syntymiseen. Työntekijälle on taattava kohtuullinen elintaso. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 37.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksellisen opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, minkälaisia merkityksiä kuntouttavalla työtoiminnalla on ja on ollut pitkään kuntouttavassa työtoiminnassa olleille asiakkaille. Tarkoituksena on saada asiakkaan ääni kuuluviin hänen oman kokemuksensa kautta. Haluamme tutkia, miten syrjäytymisen kokemus liittyy tutkittavien elämään sinä aikana, kun he osallistuvat kuntouttavaan työtoimintaan ja toisaalta, millaisia osallisuuden kokemuksia heille syntyy työtoiminnan aikana.

Tutkimuskysymykset:

Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkään toiminnassa olevien asiakkaiden elämässä?

Miten syrjäytymisen kokemus näkyy tutkittavien kertomuksissa kuntouttavan työtoiminnan aikana?

Millaisia yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksia kuntouttava työtoiminta tuottaa?

5.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Tämän tutkimuksen kohderyhmäksi olemme valinneet erään päijäthämäläisen kunnan yli kaksi vuotta kuntouttavassa työtoiminnassa olleet asiakkaat, jotka edelleen tutkimuksen toteuttamisen aikana ovat toiminnan piirissä. Tutkimuksesta rajattiin pois työtoiminnan jo lopettaneet, jolloin kohderyhmä on tutkimuksen tekohetkellä siltä osin mahdollisimman yhdenmukainen. Tutkimme merkityksiä toiminnan aikana, jolloin tutkimus ei vastaa esimerkiksi siihen, mitä vaikutuksia toiminnalla näyttää olevan tutkittavan elämään työtoiminnan päättymisen jälkeen.

Kyseisessä kunnassa kuntouttavan työtoiminnan osallistujamäärä on vuoden 2012 aikana ollut keskimäärin 49 henkilöä kuukausittain. Joidenkin henkilöiden osalta kuntouttavan työtoiminnan jaksojen väliin on jäänyt aktivoimattomia jaksoja tai

aktiivijaksoja jonkin muun nimikkeen alla. Kuntouttavaa työtoimintaa toteutetaan kunnan omilla pajoilla sekä muissa työyhteisöissä kunnassa. Ostopalveluna käytetään muutamien yhdistysten tarjoamia mahdollisuuksia.

Kuntouttavan työtoiminnan laissa (189/2001) työtoiminnan kesto on määritelty niin, että sitä järjestetään 3-24 kuukauden mittaisiksi jaksoiksi kerrallaan. Tässä opinnäytetyössä kohderyhmämme on yli kaksi vuotta toiminnassa olleet asiakkaat siksi, että tämä ryhmä näyttäytyy omassa arkityössämme sekä tutkimusten valossa suurelta ja edelleen kasvamassa olevalta ryhmältä. Toisekseen heidän tilannettaan ei todennäköisesti vielä kuntouttavan työtoiminnan lakia laadittaessa ole tarkemmin mietitty.

Haastateltavien valinnassa käytimme kunnan sosiaalitoimen tietojärjestelmästä saamaamme tietoa kuntouttavassa työtoiminnassa lokakuussa 2012 olevien henkilöiden jaksojen pituuksista. Noin kaksi vuotta tai yli kaksi vuotta toiminnassa olleita oli 17. Haastattelimme tästä joukosta neljää kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvaa henkilöä. Katsoimme sen sopivaksi määräksi suhteessa opinnäytetyömme odotettuun laajuuteen sekä laadullisen tutkimuksen olemukseen. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan tutkimuksessa pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin tai etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin. Merkittävää tietoa voidaan saada jo muutaman henkilön haastattelulla. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 58 - 59.)

Haastateltavat valitsimme eri toimintapaikoilta, jolloin heidän anonyymiytensä pystyttiin parhaiten turvaamaan. Asiakasmäärä on kokonaisuudessaan kuitenkin kohtuullisen pieni, joten jos kohderyhmäksi otetaan vain tietyn yksikön asiakkaat, tunnistettavuus pienehköllä paikkakunnalla voi olla mahdollista. Pyrimme valitsemaan haastateltavat myös niin, että he olisivat mahdollisimman eri-ikäisiä sekä niin, että sukupuolet tulisivat tasapuolisesti edustetuiksi.

Haastateltavien hankinta sujui yllättävän kivuttomasti. Ensimmäisestä neljästä kysytystä kolme suostui jo heti puhelinkeskustelun yhteydessä eikä perunut kantansa tapaamisessakaan. Yksi valittu kieltäytyi heti ja hänen tilalleen saimme

osallistujan toisella yrittämällä. Tilalle otettujen valinnassa käytimme edelleen ikä- sekä sukupuolikriteeriä.

Kutsuimme haastateltavat yksittäin henkilökohtaiseen rekrytointikeskusteluun puhelimitse. Tämän yhteydenoton teki toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä, joka on oman työnsä kautta tekemisissä tutkimusryhmän kanssa. Päädyimme tähän ratkaisuun sen vaivattomuuden takia, joskin ajatuksena oli osaltaan myös se, että osallistuminen voisi olla helpompaa, jos vastassa on tuttu ihminen. Toisaalta näimme henkilökohtaisen tapaamisen myös sitouttavampana, kuin pelkän kirjeen kautta lähestymisen. Tapaamisessa kerrottiin opinnäytetyön tavoite, aihe, haastattelutapa ja selvitettiin henkilön tunnistettavuuden välttämiseen liittyvät asiat sekä pyydettiin suostumusta haastattelun tekemiseen (LIITE 1).

5.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus, jossa käytämme narratiivista tutkimusotetta. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Pääsääntöisesti tutkija kerää tietoa havainnoiden ja keskustellen tutkittavien kanssa, jolloin tutkittavien ”ääni” pääsee esille. Lähtökohtana ei ole teorian testaaminen vaan aineiston monipuolinen tarkastelu. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tutkimussuunnitelmaa voidaan muuttaa olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 155.)

Haimme tutkimustamme varten tutkimusluvan (LIITE 2) kyseessä olevan kunnan sosiaali- ja terveystoimesta. Etukäteistietona oli tietojärjestelmästä saatu kuntouttavan työtoiminnan jaksojen kesto. Toki mahdollisen vaikutuksensa tutkimuksen kokonaisuuteen on saattanut tehdä toisen opinnäytetyöntekijän aikaisempi kontakti haastateltaviin oman päivätyönsä kautta. Tämä on kuitenkin huomioitu heti tutkimusta suunniteltaessa. Etukäteen haastattelijoiden välillä ei käyty keskustelua haastateltavien historiasta tai tilanteesta. Halusimme lähestyä tutkittavia sitä kautta, kuinka he itse kuvaavat ja selittävät elämäänsä ja toimintaansa. Lähtökohtana ovat yksittäisten asiakkaiden tarinat ja se, mikä on juuri heidän elämälleen erityistä.

Narratiivisuus pitää sisällään hyvin monenlaista tutkimusta. Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa Heikkisen (2010) mukaan ennen kaikkea tutkimustapaan, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiivisuuden synonyyminä käytetään suomenkielessä tarinallisuutta. Myös kertomusta, tarinaa ja narratiivia käytetään toistensa synonyymeinä. (Heikkinen 2010, 143.)

Narratiivisuus voi kuvata myös tutkimusaineiston luonnetta. Tällöin aineisto muodostuu kerronnaksi eli aineistosta toteutetaan kertomusmuotoista kielenkäyttöä. Kerrontaan perustuva narratiivinen aineisto kerätään usein haastattelemalla. Narratiiveissa voi olla havaittavissa kertomuksen tapaan alku, keskiosa ja loppuosa. Aineisto voi kuitenkin olla mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, eikä siltä aina vaadita eheitä juonellisia kertomuksia. (Heikkinen 2010, 148 - 149.)

Aineiston tutkimukseemme hankimme haastattelemalla tutkittavia. Haastattelussa pyysimme tutkittavaa kertomaan oman tarinansa ja sen, miten kuntouttavasta työtoiminnasta on tullut osa elämää. Hännisen mukaan kertomusmuotoista eli narratiivista tutkimusaineistoa tuottaa parhaiten sellainen haastattelutapa, jossa haastateltavaa pyydetään haastattelun aluksi kertomaan oman tarinansa tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Haastateltavalle tulee kertoa, että hän saa vapaasti kertoa oman tarinansa ensin. (Hänninen 2010, 164 - 165.)

Epäroimme kuitenkin haastateltavien halua ja uskallusta tuottaa aivan omaehtoista kertomusta, joten päädyimme käyttämään haastattelun apuvälineenä yksinkertaista ajallista juonta. Pilkoimme kokonaisuuden neljään osaan: aika ennen kuntouttavaa työtoimintaa, kuntouttavan työtoiminnan aloitus, kuntouttavan työtoiminnan aika ja tulevaisuus. Kirjoitimme nämä otsikot A4- kokoisille paperiarkeille haastattelutilan pöydälle, jolloin ajattelimme, että haastateltava voi hahmottaa tarinan kulkua myös visuaalisesti.

Teimme haastattelut kahtena päivänä, kumpanakin päivänä kaksi. Haastattelun tekeminen oli meille molemmille uutta, joten halusimme rauhallisen, tarpeeksi pitkän ajan niiden tekemiseen sekä mahdollisuuden käydä läpi haastattelun herättämiä ajatuksia niiden jälkeen. Haastattelutila oli paikallisen yhdistyksen tila, jos-

sa istuimme vapaamuotoisesti sohvoryhmässä. Haastattelut nauhoitimme sekä sanelulaitteella, että vielä onnistumisen varmentamiseksi kasettinauhurilla.

Johdimme haastattelut vuorotellen. Toinen haastattelija oli aina vuorollaan sivuroolissa, mutta olimme sopineet, että keskustelua voi halutessaan kommentoida ja osallistua haastatteluun myös siitä asemasta. Narratiivisen tutkimuksen tieto muodostetaan yleensä dialogisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että tieto muodostuu tutkitavan ja tutkijan välisessä keskustelussa. Näin ollen tutkija saa henkilökohtaisen kosketuksen tutkittaviin. Yleensä tutkittava ja tutkija voivat saavuttaa yhteisen ymmärryksen asioista. (Heikkinen 2010, 156 - 157.)

Haastattelu muotoutui keskustelunomaiseksi ja haasteltavat olivat innokkaita kertomaan asioistaan. Haastattelut kestivät jokainen noin 60 minuuttia. Niiden jälkeen ensimmäinen tuntemus oli, että kertomukset olivat olleet jotenkin saman oloisia. Päällimmäiseksi jäi positiivisuus ja merkityksen tunne suhteessa kuntouttavaan työtoimintaan.

Saastamoisen (1999) mukaan narratiivisessa haastattelussa pitäisi pyrkiä mahdollisimman vähän ohjailemaan haastateltavan kertomusta. Haastattelutilanteesta pitäisi pyrkiä tekemään samantapainen kuin mitä tahansa arjen keskustelu. Haastattelijan tulee olla enimmäkseen passiivinen, mutta kuitenkin empaattinen kuuntelija. (Saastamoinen 1999, Kurosen ja Savuahon mukaan 2006, 44.)

Aineistoa litteroidessamme huomasimme oman aktiivisuutemme keskustelussa melko suureksi. Kokemattomuutemme haastattelijoina sai meidät mahdollisesti osallistumaan keskusteluun turhankin paljon haastattelun aikana. Kokemuksen myötä huomasimme, että oma rauhallisuus ja aloitteettomuus antoi haastateltavalle enemmän aikaa muokata puhettaan sekä oletettavasti saada paremmin kiinni omista ajatuksistaan.

Narratiivinen haastattelu muistuttaa elämänkerrallista haastattelua, jossa sen painopistettä voidaan kuitenkin ohjata käsittelemään kertojan suhdetta johonkin tutkijaa kiinnostavaan ilmiöön ja esimerkiksi tutkimusongelmiin liittyviin asioihin. (Saastamoinen 1999, Kurosen ja Savuahon mukaan 2006, 44.) Haastattelussa

meillä oli käytössä etukäteen miettimiämme kysymysmuotoisia teemoja, joita varsinkin sivuroolissa oleva haastattelija saattoi käyttää keskustelun kuluessa.

Haastatteluteemoja:

Miksi tutkittavat ovat kuntouttavassa työtoiminnassa?

Miksi pitkäaikainen asiakkuus on muodostunut?

Mitä jos kuntouttavaa työtoimintaa ei olisi - millaista elämä sitten olisi?

Mitä hyötyä kuntouttava työtoiminta tuottaa tutkittavan elämään?

Mikä on kuntouttavan työtoiminnan merkitys omalle elämälle?

Millainen oma työkyky on ja millaiseksi omat työllistymisen mahdollisuudet nähdään?

5.4 Aineiston analyysi

Erkkilän (2005, 195, 200) mukaan kerätty aineisto voidaan analysoida, joko narratiivien analyysin tai narratiivisen analyysin avulla. Tämä jaottelu pohjautuu perimmiltään Polkingnornen tapaan erotella kaksi toisistaan poikkeavaa tietämisen tapaa (Heikkinen 2010, 149). Tämän tutkimuksen analysointivälineenä käytämme narratiivista analyysia, jossa analyysivaiheessa huomio kiinnitetään kertomusten teemalliseen sisältöön ja pyritään löytämään kertomusten juoni. Narratiivisen tutkimuksen ydin onkin yleensä kertomuksen analyysi (Erkkilä 2005, 200), jossa huomioita ei kohdisteta niinkään aineiston luokitteluun kuin aineiston pohjalta muodostettuihin uusiin kertomuksiin, jossa pyritään tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. (Heikkinen 2001, 122.)

Analyysimme tavoitteena oli, että sen avulla saamme esiin kerrottua arjen todellisuutta kuntouttavasta työtoiminnasta. Pyrkimyksenä on ollut löytää tutkittavien puheesta vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Halusimme säilyttää tarinallisen tyylin työssämme. Haastatteluiden litteroinnin jälkeen lueskelimme huolellisesti haastatteluja monta kertaa läpi yksin ja kumpikin teki omia alustavia koonteja haastatteluista. Toisesta muodostui alustava teemallinen analyysi. Toinen koonti syntyi haastattelussa käytetyn aikajaottelun alle. Yhteisen analyysin ja juonen löytäminen vaati usean tapaamisen ja keskustelun.

Päädyimme kirjoittamaan kullekin henkilölle ensin oman elämäntarinan (Luku 6). Tarinoiden juoni eteni haastattelussa käytetyn aikajanan mukaan eli aikaan ennen kuntouttavaa työtoimintaa, kuntouttavan työtoiminnan aloitukseen, kuntouttavan työtoiminnan aikaan ja tulevaisuuteen liittyviin ajatuksiin. Tarinoissa henkilöiden nimet on muutettu tunnistamisen estämiseksi. Näiden laatimiemme tarinoiden avulla olemme halunneet tuoda näkyväksi kunkin tutkimushenkilön yksilöllisiä kokemuksia ja näkemyksiä kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen liittymisestä heidän elämäänsä. Kaikkien tutkittavien arki ja elämä näyttäytyi ainutlaatuisena ja siihen kytkeytyi omanlaisensa juonellisuus. Kertomusten elävöittämiseksi ja jokaisen haastateltavan persoonallisen äänen kuulumiseksi olemme käyttäneet melko paljon suoria lainauksia haastatteluista. Ne on erotettu teksteistä kursivoinnilla.

Tarinoiden juonellisuuden ohella olemme etsineet haastatteluista myös teemoja, joihin haastateltavien arki ja elämä sekä kuntouttavasta työtoiminnasta kertominen keskittyi. Näiden teemojen käsittelyssä olemme käyttäneet teoreettiseen viitekehukseen liittyviä aihepiirejä osallisuudesta ja syrjäytymisestä sekä aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia. (Luku 7).

Tarinoista löytyivät seuraavat syrjäytymiseen liittyvät teemat: työn ja koulutuksen puute syrjäyttäjänä, köyhyys ja pienituloisuus syrjäytymisen edistäjinä, päihteet ja erilaiset terveydelliset syyt työllistymisen esteenä, syrjäytymiskokemukset häpeän kokemuksina ja oman elämän kokeminen normaalina. Osallisuuden kokemukset rakentuivat seuraavasti nimetyistä teemoista: osallisuus oman elämän päätöksiin, osallisuus mielekkääseen työhön, osallisuus työyhteisöön ja sosiaalisiin suhteisiin sekä osallisuus omaan tulevaisuuteen.

6 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA OSANA ELÄMÄNTARINAA

Kerromme tässä luvussa haastateltujen tarinat, liittäen tekstiin mukaan suoria lainauksia heidän puheestaan. Kokonaisuudessaan voimme kertoa, että jokainen tarina oli voittopuolisesti positiivinen kertomus kuntouttavasta työtoiminnasta osana elämää. Kukaan haastatelluista ei ollut kokenut kuntouttavaa työtoimintaa pakkona, vaan jokainen oli tullut toimintaan vapaaehtoisesti oman prosessinsa luontevana jatkeena. Luvussa löytyy tarinan muodossa vastauksia tutkimustehtävämme ensimmäiseen kysymykseen: millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkään toiminnassa olevien asiakkaiden elämässä?

6.1 Veijo- ”Tykkää hommasta, ei ole pakkopullaa.”

Veijo on 57-vuotias mieshenkilö. Hän asuu iäkkään äitinsä kanssa, jota hän kuljettelee asioilla vapaa-aikoinaan. Äiti pärjää vielä kotona poikansa avulla. Koulutuksena Veijolla on 1970-luvun alkupuolella käyty teollisuuslaboranttikoulutus. Koulutus oli teollisuusyrityksen järjestämä täsmäkoulutus alalle. Hän ei kuitenkaan ole päivääkään tehnyt sen alan töitä. Työura koostuu erilaisista maalaustöistä, alkaen automaalaamosta ja siirtyen myöhemmin rakennusmaalaukseen. Työura on ollut koko ajan tietynlaista pätkätyötä.

Osas varautua aina jo ja kysyä kauanko työtä [on] ja onko uusia rakennushommia.

Aiemmin alueella oli tuttuja maalausfirmoja ja ne jopa tekivät vaihtoa työntekijästä. Silloin työtä saattoi olla läpi vuoden, vaikka siirryttiin kohteesta toiseen. Pitkiäkin pätkiä, useamman vuoden, Veijo saattoi olla firman vakituisena miehenä. Työelämä muuttui kuitenkin rakennuksilla jossain vaiheessa enemmän aliurakoinniksi. Työstä tuli ositettua, jolloin eri firmat tekivät urakasta oman osansa. Toisaalta työmarkkinoille tuli myös ulkomaista työvoimaa, erityisesti virolaisia työmiehiä.

Haastateltavan tilanne muuttui radikaalisti, kun hän sairastui. Sairastaminen vei noin kolme vuotta ja sisälsi esimerkiksi kolme leikkausta. Tuo aika oli hetkessä elämistä ja sairauden hoitoa lääkkeillä.

Sehän oli vain, että päivä kerrallaan piti ottaa. Se oli vain periaatteessa sitä antibioottien syömistä vain. Kuuri kuurin perään.

Kuntouttavaan työtoimintaan Veijo sai ensikontaktin, kun hän oli käymässä TE-toimistossa ystävänsä tukihenkilönä. Hän kiinnostui itse työtoiminnan mahdollisuudesta ja oli aloitteellinen myös sopivan työkohteen hakemisessa. Paikka löytyi kunnan kiinteistönhuoltopuolelta noin neljä vuotta sitten. Työpaikalla oli myös vanhoja tuttuja, joten kysyminenkin oli helpompaa.

Sehän tuli vähän niinku sattumalta tää koko meno. Sit ku poislähtiessä mä kysyin, että onko mulla mahdollisuutta päästä kuntouttavaan.

Työ oli maalaustyötä pohjatöineen. Perusasiat työssä olivat tuttuja, mutta sairastamisvuosien aikana moni asia oli muuttunut ja Veijo pääsi oppimaan uutta ja palauttamaan mieleen aiemmin osaamaansa.

Oli kaikki uutta ja vanhan kertausta. Mut pääsi taas vähän mukaan kuvioihin. Sehän oli ihan kivaa.

Puolen vuoden jälkeen kuntouttavan työtoiminnan jakso kunnan kiinteistönhuollossa päättyi. Sen jälkeen Veijo oli halukas jatkamaan edelleen työtoiminnassa. Seuraava kohde oli kunnan työpaja, missä hän alkoi tehdä huonekalujen korjausta, entisöintiä ja maalausta. Työ oli uuden oppimista ja se tuntui mielekkäältä.

Oli niin paljon omaa hommaa. Sain tehdä omia hommia ihan hyvin. Muut eivät saaneet tehdä niin paljon maalaushommia. Muilla ei ole niin paljon pohjaa.

Oppinut paljon, joka päivä oppii uutta. Uusia aineita on, en ole puuvahvoja ennen käyttänyt. Päässyt kokeilee.

Veijolle on muodostunut oma työkokonaisuus, joka elää vuodenajan mukaan. Talvella työ on sisällä tehtävää ja kesällä ulkona tehtävää maalaustyötä. Hän pitää siitä, että voi aika pitkälle itse organisoida tekemistään, kun vain tietää mitä on tehtävänä. Hän nauttii vastuusta, se motivoi.

Kun itse pääsee rytmittää. Yrittää joka päivä jotain. Nyt pääsee suunnittelemaan päivärytmiä monta päivää eteenpäin.

Kaksi kesää on saanut olla teatterilla. Vastuulla on kaikki maalaustyöt, mut siinä on oma vapaus. Ei ole kelloon tuijottamista koko ajan. Piti tehdä viikonloppuna, joutui sitoutua viikonlopputyöhön. Määräajat kun oli, niin piti olla valmis.

Työssä pajalla joutuu osaksi monimuotoista työyhteisöä. Veijo nauttii pääasiassa työn tekemisestä. Työn kautta ei ole tullut ystävyysuhteita vapaa-ajalle. Hän kokee, että ”sumplii” asioita pääasiassa kolmen kaverin kanssa. Oman osaamisensa kautta joutuu myös ohjaamaan toisia. Se näyttyy kuitenkin positiivisena asiana.

Jään pariaksi ensi viikoksi lomalle, joten täytyy opettaa muita tekee tuoleja, että ei pysähdy kokonaan, ja että muilla kavereilla on töitä. Joutuu aina opettamaan.

Työtoiminnassa olo on tuonut sisältöä elämään ja ehkäissyt alkoholin käyttöä. Vastuullisuuden kokemus auttaa pitämään juomisen kurissa. Haastateltava käy työtoiminnassa viitenä päivänä viikossa ja tekee töitä neljä tuntia päivässä.

Päiväohjelmaa, muuten se olisi kotona oloa, kaljalla käyntiä. Otan kyllä kaljaa, mut en nykyään juo niin humalahakuisesti. Ei illalla viitti ottaa, koska töitä aamulla. Sen verran on omalle vastuulle ottanut isompia töitä.

Vapaa-ajan sisältönä Veijolla on äidin ohella vaikeasti sairaan ystävän auttaminen. Hän tekee kauppareissuja ja hoitaa asioita sosiaalitoimeen ystävänsä puolesta. Rahallisesti pärjää sillä tulolla mikä tulee. Hän on oppinut selviytymään.

Tulevaisuutensa Veijo näkee kuntouttavassa työtoiminnassa. Hän kokee, että kyky työhön on heikentynyt. Ei enää halua kiipeillä ulkoseinillä. Fyysinen työkyky ei ole sitä mitä pitäisi olla ajatellen aiempaa työtä. Toisaalta Veijo on sitä mieltä, että

talvisaikana muutenkin työ on vähissä ja ehkä ei enää otettaisikaan töihin, koska ei ole tunnettu uusien työnantajien taholta. Myös kahdeksan tunnin työaika arveluttaa. Koulutus ei kiinnosta. Hän kokee itsensä käsillä tekijäksi.

Toiveena kuntouttavan työtoiminnan järjestäjälle hänellä on se, että joskus voisi talo järjestää jotain matkaa, tutustumista jonnekin. Uimahalli ja jumppa eivät häntä kiinnosta. Kaiken kaikkiaan hän toteaa:

Mulla menee hyvin. Kaikki ok.

6.2 Pirkko- ”Rakastan tätä työtä. Että tää on todella ihanaa.”

Pirkko on 60-vuotias ja hän asuu kerrostalossa kissansa kanssa. Pirkko on eronnut ja hänellä on kaksi lasta ja yhdeksän lastenlasta. Pirkolla ei ole mitään ammatillista koulutusta, mutta hän on käynyt myyntialan ATK- ja kielikurssin sekä joi-tain lyhyitä kursseja. Työkokemusta Pirkolla on esimerkiksi kaupasta, baarista, kenkätehtaalta, vaatetehtaalta ja huoltoasemalta. Välillä Pirkolla on ollut työttömyyttä paljonkin, varsinkin maaseudulla aikaisemmin asuessaan. Naimisissa ollessaan Pirkko hoiti jonkin aikaa myös samassa taloudessa asuvaa huonokuntoista anoppia.

Kenkätehtaalla Pirkko ehti olla töissä noin kuusi vuotta. Työ oli esimerkiksi kenkien liimaamista. Liiman haju oli Pirkon mukaan niin voimakasta, että hän ja työ-kaverit alkoivat nauraa ja kikattaa iltapäivisin ja työ meni ihan älyttömyyksiin. Kenkätehtaalta Pirkko meni töihin vaatetehtaaseen, joka oli lähempänä kotia ja missä tehtiin college-asuja. Tehdas meni kohta konkurssiin ja työt loppuivat. Tehdastöiden jälkeen Pirkko oli töissä muun muassa huoltoasemilla, katugrillillä ja maalaiskaupassa. Lähes kaikki työkokemukset avoimilla työmarkkinoilla olivat sellaista työtä, jossa sai olla ihmisten kanssa tekemisissä, paitsi tehtaissa. Työt-tömyysjaksojen jälkeen Pirkko on tehnyt palkkatukitöitä esimerkiksi vanhusten kodeissa avustajana, vanhustenhuoltolaitoksessa ja päiväkodissa.

Pirkon kuntouttava työtoiminta vanhustenhoidossa alkoi noin kaksi vuotta sitten työvoimatoimiston kautta.

Joku miesvirkailija siellä oli ja kysy voisinko minä lähteä tähän kuntouttavaan? Mä sanoin, että totta kait voin lähteä. Sama se millä nimikkeellä minä olen töissä.

Pirkko on tykännyt työstä heti alusta alkaen. Työssä on hyvää myös se, että se on voinut jatkaa nyt koko ajan ilman taukoja. Pirkko on ollut kuntouttavassa työtoiminnassa viitenä päivänä viikossa, viisi tuntia päivässä, seitsemästä kahteentoista. Työ on ollut esimerkiksi pienkeittiötöitä, viriketoimintaa ja pientä asiakkaiden avustamista. Pirkko tykkää aikaisesta ylösnoususta ja hän herää joka aamu neljältä ja käy suihkussa.

Kun lähtee aamulla töihin, niin tietää, että on pakko lähteä sillai. Niin mun mielestä se on hirveän hyvä, että on, että lähtee jonnekin. Koska mitä sitä yksinään siellä kotona kissan kanssa tekisi? Niinku aattelee, että aina olisi kotona ja se varmaan alkas siihen mennä, että kohta ei uskaltas mennä minnekään.

Työ antaa innostusta myös kotitöihin.

Jos kuntouttavaa ei olisi, saattaisin herkästi ajatella, että empä viitsikään tänään siivota, kerkiäähän sitä siivota huomennakin. En viitsi pestä tänään pyykkiä, pesenpä huomenna. Sit ku käy töissä niin on tavallaan pakko pestä pyykkiä, että on taas puhtaat vaatteet seuraavana päivänä ja sillai.

Pirkolla on ollut ennen paljon ystäviä ja tuttuja. Ystävien määrä on vähentynyt iän ja muuttojen vuosi. Kuntouttavan aikana puhelinlaskutkin ovat pienentyneet, kun ei tarvitse niin paljon soittaa ihmisille. Pirkko kertoo rakastavansa työtä ja hän tykkää olla vanhusten kanssa. Hän kaipaava kovasti puheseuraa ja sitä, että on ihmisiä ympärillä.

On saanut sillä tavalla hirveen paljon ystäviä ja tuttavuuksia ko tossa on. Niin noitten asukkaitten sukulaisetkin ne tervehtii tuolla kaupungilla ja vaihetaan muutama sana ja sillai. Entisten työkavereidenkin kanssa on kiva jutella ja kysellä kuulumisia.

Pirkko kokee taloudellisesti pärjäävänsä huomattavasti paremmin, kun on kuntouttavassa työtoiminnassa. Pirkon tuloina on työmarkkinatuki, ylläpitokorvaus ja toimeentulotuki. Lisäksi Pirkko saa työmatkakulujen vuoksi suuremman toimeentulotuen. Työmatkoilla Pirkko saa myös liikuntaa, koska hän joutuu kävelemään osan matkasta. Hyötyliikuntaa tulee myös automaattisesti työn aikana. Pirkko kokee saaneensa arvostusta työpaikalla muilta työntekijöiltä.

Sitten ne huomaa kun ei ollakaan työssä, että no voi että olisi "Pirkko" töissä.

Pirkko kokee itsensä hyödylliseksi myös asukkaiden kannalta, koska hänellä jää aikaa enemmän asukkaiden kanssa seurusteluun. Pirkko on sisäistänyt oman tehtävänsä hyvin.

Siksi me tavallaan ollaankin siellä, että meiltä jää aikaa näille asukkaille, koska työntekijät ovat todella kiireisiä. Että vielä jos ne joutus tekemään nää meidän tavallaan melko mitättömät työt, tällaset panna astioita koneeseen ja eikä niillä ole aikaa sillai syötellä asukkaita ja jutella niitten kanssa.

Pirkko ei usko enää pääsevänsä töihin avoimille työmarkkinoille. Pirkko ajattelee, että hänestä ei enää olisi töihin kokopäiväisesti. Astma oireilee, oikea käsi kipeytyy ja ikä on jo sen verran korkea.

Eihän sitä kun ei ole nuoremmillekaan töitä täällä. Ei minusta olisi esimerkiksi kauppaan töihin enää. Emmä osaa nykyisiä kassoja käyttää, ei tulisi mitään tänä päivänä. Ennen oli tehtaita. Nykyään ei ole tehtaita montakaan enää. Jos jaksais tällaista tehdä ja sillai.

Pirkko tietää, että hänen ei kannata jäädä vielä eläkkeelle 62-vuotiaana, koska hän saisi loppuelämän 14 % pienempää eläkettä. Eläkkeelle jääminen olisi Pirkolle myös vaikea sen vuoksi, että hän joutuisi jäämään taas kotiin pyörimään omiin ympyröihinsä.

Pirkko toivoo kuntouttavan korvauksiin korotuksia. Pirkon mielestä joskus kuntouttavan työntekijä voi tehdä ihan yhtä paljon ja enemmänkin töitä kuin se, joka saa täyden palkan. Toisaalta Pirkko ymmärtää sen, koska onhan muut yleensä

koulutettua henkilökuntaa. Pirkko tietää paikkoja, jossa muilla teetetään yhdeksällä eurolla paljon enemmän töitä, mitä muut koulutetut ja enemmän palkkaa saavat työntekijät tekevät. Pirkko itse ei koe tilannetta sellaisena omalla kohdalla, vaan kokee, että häneen on suhtauduttu hirveän kivasti. Toisaalta Pirkko kokee, että vakituinen henkilökunta jotenkin karsastaa työntekijää, joka on kuntouttavassa työtoiminnassa tai jossain vastaavassa työllisyystyössä ja pitää heitä kuin pohjasakkana.

Pirkkoa harmittaa, että kuntouttavan ajalta ei kerry juuri eläkettä. Pirkko kokee olevansa kuntouttavan aikana töissä eikä työttömänä. Jos tuttavat tai joku muu kysyy Pirkolta, että missä hän on, hän vastaa:

No mä kerron, että mä olen vanhainkodilla töissä ja sitten se riippuu miten...useimmiten sanon, että kuntouttavalla puolella siellä, että kuntouttavassa kokeilussa. Jotkut sanoo, että ootko sä niin pitkään ollut siellä? En minä ois viittäniyt niin kauan olla siellä.

Pirkon mielestä kuntouttava työtoiminta on tosi tärkeä hänelle, koska hän saa olla ihmisten kanssa tekemisissä ja samalla hän tuntee itsensä tarpeelliseksi. Pirkko toivoo, että kuntouttava jatkuisi vielä joulukuun jälkeen, jolloin nykyinen sopimus on päätymässä. Toisaalta Pirkkoa huolettaa talvella töihin liikkuminen liukkaalla kelillä, koska viime talvena kaatuillut. Pirkko pitää kuntouttavaa työtoimintaa hirveän tärkeänä toimintana, että ihmiset pääsevät lähtemään jonkinlaiseen työelämään tavallaan.

Että varmaan moni on hirveän turhautunut siellä kotona olemiseen. Ja siinä äkkiä turhautuukin. Se on sitä television kattamista ja lukemista ja tämmöstä.

6.3 Matti- ”Nyt käytän jopa tietokonetta, vaikka olen aivan kädetön”

Matti on 41-vuotias yksin elävä mies. Häneltä on aikanaan jäänyt peruskoulu kesken eikä sen johdosta ole myöskään ammatillista koulutusta. Elämäänsä tuossa vaiheessa hän kuvaa seuraavasti.

Se [elämä] on ollut vapaata liittoa. Liikuttu epämääräisissä porukoissa.

Työhistoriaa vapailta työmarkkinoilta ei ole kertynyt ollenkaan. Tukitöitä on sen sijaan kertynyt erilaisissa muodoissa. Kun elämä muuttui sen verran, että työllistämistoimenpiteisiin hänestä yleensä oli lähtijäksi, Matti laitettiin ensimmäiselle palkkatukityöjaksolle. Se oli sovittu kuudeksi kuukaudeksi, mutta keskeytyi jo kahden- kolmen kuukauden päästä. Sen jälkeen tukitöitä ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä on kertynyt vanhainkodilla, ulkoaluetöissä ja arkistotöissä.

Matti kertoo, että myöhemmin hänet pakotettiin kurssille. Kurssilla hän kieltäytyi hakemasta työpaikkaa. Jossain vaiheessa kurssin vieraaksi saapui muuan mies, joka etsi apua kunnan arkistojen järjestämiseen. Kurssin vetäjä ehdotti Mattia ja siihen hän suostui. Matti toteaa näin:

Se oli tavallaan tulikoe. Se onnistui.

Työ sujui niin hyvin, että Matille syntyi laajempi työnkuva toimistotehtävissä sekä erilaisissa kuljetustehtävissä talon sisällä. Kun työvoimapolitiittisten toimenpiteiden aikarajat menivät umpeen, hän jatkoi työtä kuntouttavana työtoimintana. Hän tekee työtä viisi päivää viikossa ja neljä tuntia päivässä. Matin mielestä lyhyet työpäivät sopivat hänelle.

Mun kapasiteetti riittää siihen. Mielenkiinto lopahtaa helposti. Teen mielellään hirveällä vauhdilla. Mutta jos olisi kahdeksan tuntia, tulisi todella vaikeuksia.

Matin mielestä työ on monipuolista ja hän on tyytyväinen, että työtä on ollut. Mieluummin hän tekee jotain, kuin on tekemättä mitään. Aiemmin hän ei olisi voinut kuvitella olevansa nyt tässä tilanteessa. Toisaalta se, että hän tekee työhyteisössä lyhyempää päivää kuin muut vaivaa häntä jonkin verran.

Rauhallisempi luonne olen tällä hetkellä. En todellakaan olisi voinut ennen olla tässä hetkessä. Siihen aikaan päihteiden käyttöä. Niin paljon olisin hävennyt. Ihmiset ihmettelee miksi tuo on niin vähän aikaa. Nolestuttaa ja vaivaa, että muut tekee pitkää päivää. Olen sen kestänyt.

Matti kertoo, että hänen työnsä oli ennen siviilipalvelusmiehen työ. Siviilipalvelusmies ei kuitenkaan ehtinyt tehdä noita töitä, vaikka teki täyttä päivää. Myös uuden oppiminen ja työn vastuullisuus ihmetyttää Mattia.

Nyt käytän jopa tietokonetta, vaikka olen aivan kädetön. Nyt osaan tulostaa, faksata.

Minulla on kaksi arkistoa, joita hoidan. Vasta tuli koululaisarkisto, satoja kortistoja ja laitoin nämä. Tavallaan olen ihmetellyt miten minä, jolla ei ole koulutusta, olen pyörinyt näin kauan.

Sitten minusta tuli mentori lopulta, joka opettaa kesätyöntekijät ja siviilipalvelusmiehet.

Matti kertoo, että rutiinit ja liikunta pitävät häntä koossa. Vapaa-ajallaan hän käy myös kahviloissa ja jos tuttuja on, niin tulee puheltuakin. Alkoholien käyttö on vähentynyt huomattavasti. Kun on työssä, elämä on säännöllisempää. Tietty rutiini pysyy paremmin kuin työttömänä ollessa.

Voimailu ja kovat rutiinit, jotka pitävät homman balanssissa. Ne, jotka vetää keittoja, niillähän on homma sekaisin.

Matti ei kerro sen kummemmin tutuille työstään. Hän ajattelee kuitenkin, että tutut tietävät hänen olevan töissä. He oikeastaan ihmettelevätkin sitä. Matin mielestä yleisesti ajatellaan, että jos on tukihommissa, ei ole kunnon työläinen. Omalta osaltaan Matti kokee tilanteensa seuraavasti:

Mä olen ajatellut, että annan yhteiskunnalle sen minkä saan. Eli kun teen puoli päivää töitä, saan puolen päivän palkan. En saa mitään lisiä, lomaa, eläkekertymiä. Saan sosiaalietuudet ja nään työttömyyspäivärahan ja asumistuen. Ajattelen, että maksan vastineeni valtiolle. Saan siitä tuntimäärästä mitä teen siihen kuuluvan palkkion. Jotkut saa 1600 € kuussa nettona käteen ja mä saan n.800. Sehän on ihan selvä homma.

Matti toivoisi, että kun on kuntouttavassa työtoiminnassa, ei enää tarvitsisi käydä sosiaalitoimistossa. Järkevämpää olisi esim. kansalaispalkka. Toisaalta, jos joku pystyy tekemään pidempää päivää kuin neljä tuntia, kulukorvauksen pitäisi olla

porrastettu. Hänen mielestään siinä ei ole mitään järkeä, että kaikki saavat yhdeksän euroa tekevätpä miten pitkää päivää tahansa.

Tulevaisuudessa Matti jatkaisi mielellään nykyistä kuntouttavaa työtoimintaansa. Hän kokee, että ei ole muita vaihtoehtoja. Muuallekaan ei voi mennä. Esteenä hän näkee koulutuksen puutteen. Toisaalta häntä ei periaatteessa kiinnosta mikään koulutus. Hän ei tiedä alaa, joka kiinnostaisi niin paljon. Hän näkee työllistymisen esteenä myös oman historiansa ja sen, että ei ole työkokemusta ollenkaan vapailla työmarkkinoilla. Työn kysyminen on hänestä nöyryyttävää.

Ei ole meriitti, että on ollut kolme vuotta kuntouttavassa.

Toisaalta hän ei myöskään koe olevansa täysin työkykyinen. Maksimissaan hän kokee pystyvänsä kuuden tunnin työpäivään. Hänelle työn tekeminen ei ole elämän tarkoitus, vaikka mielellään jotakin tekeekin ja pitää kunnianaan sitä, että ei ole yhtään päivää pois työstä.

Tyydyn vähään, kun ei ole huollettavia kuin itse. En ole väkisin missään. Jos pyydetään, niin olen.

6.4 Anne- ”Täytyy olla tyytyväinen tähänkin. Ei kaikilla ole mahdollisuutta tähänkään.”

Anne on 44-vuotias ja asuu yksin rivitaloasunnossa. Anne on käynyt peruskoulun. Talouskoulu jäi kesken. Anne on yrittänyt käydä laitoshuoltajan koulutusta, mutta tutkinto jäi kesken näytön epäonnistumisen vuoksi. Annen mukaan näytön olisi voinut suorittaa myöhemmin kunnan siivoustyönjohtajan luvalla, mutta asia on jäänyt tekemättä ja tekemättömyys harmittaa. Talouskoulun keskeytyminen harmittaa Annea vielä aikuisenakin.

Vielä joskus maailmassa varmaan teen sen näytön, että saan sen tutkinnon kokonaan. Mietin, että olinpa taas vähän tyhmä. Tästä laista tämä elämä vain on.

Talouuskoulun keskeytymisen jälkeen Anne meni kuitenkin erääseen teollisuusyri-tykseen siivoajaksi. Työpaikka järjestyi tavallaan suhteilla, koska siellä oli jo siivoajana äiti ja kaksi veljeä. Pomo oli aluksi epäillyt Annen pärjäämistä raskaassa siivoustyössä, mutta hyvin Anne pärjäsikin ja siivoustyötä tuli tehtyä yhteensä viisi vuotta. Anne lopetti työt saatuaan uuden työpaikan paikallisesta bussifirmasta linja-autojen siivoajana. Anne tykkäsi työstä ja tuli hyvin toimeen kuljettajien kanssa. Työt loppuivat parin vuoden kuluttua irtisanomiseen työntekijöiden yleisen lomautuksen vuoksi. 90-luvulla Anne kertoi olleensa myös lasten- ja kodin- hoitajana yksityisessä lapsiperheessä, jossa työ oli lastenhoitoa, siivousta, ruuan- laittoa ja pyykinlaittoa. Anne on tehnyt kaupungilla jonkin verran erilaisia sii- voustöitä.

Anne on ollut kuntouttavassa työtoiminnassa kasvatusalalla avustavissa tehtävissä noin kaksi vuotta. Kuntouttava alkoi sen jälkeen, kun Anne oli ollut työvoimakou- lutuksen työssäoppimisjaksolla samassa paikassa. Harjoittelu oli mennyt niin hy- vin, että Anne sai jatkaa samassa työpaikassa kuntouttavassa työtoiminnassa.

Tykästyin hommasta ihan hirveästi ja jopa mietin sitä, et siitä saisin hyvän viran. Eli menisin tekemään ammattitutkinnon.

Ennen kuntouttavaa Anne oli ollut myös mielenterveys- ja päihdeongelmaisten kodissa, jossa työ oli ollut mukavaa. Annea kiinnostaa auttamistyö. Auttamis- työstä hän on saanut paljon kokemusta eri kurssien harjoittelupaikoissa, jolloin Annelle heräsi ajatus kouluttautua myös lähihoitajaksi.

Anne on ollut välillä paljonkin työttömänä. Työttömänä oleminen ei pidemmän päälle ole Annen mielestä kiva juttu. Anne on mieluummin töissä tai koulutukses- sa, joka on myös rahallisesti kannattavampaa. Helposti tulee pientä masennusta.

Kotona turhautuu, kun ei tarvi aamulla lähteä. Ja tulee, et voi ei, tätäkö se elämä on? Olla kotona tekemättä mitään? Työttö- mänä olo ei ole minun juttu.

Työ on muun muassa monistamista, materiaalien hakua, valvontaa, tehtävien tar- kistamista ja siisteyden ylläpitämistä henkilökunnan huoneessa. Anne on töissä

joka arkipäivä kuusi tuntia. Anne kulkee töihin bussilla. Työt alkavat aamulla, kun Anne menee töihin ja laittaa yksinkertaisesti aamukahvit tulemaan koko henkilökunnalle. Työtehtävät vaihtelevat Annella päivittäin ja Annelle on tehty oma lukujärjestys ja suunnitelma päivittäisistä tehtävistä ja avustettavista ryhmistä. Työntekijät määräävät jotain tehtäviä, milloin mitäkin. Jos kukaan ei ole antanut mitään tehtäviä, Anne tekee pieniä siivoushommia ja huolehtii yleisestä siisteydestä esimerkiksi keittiössä. Annen mielestä tehtävät ovat vaihtelevia ja monipuolisia ja Anne kokee itsensä tärkeäksi työtehtäviä hoitaessa. Anne on kokenut lasten ja työkavereiden tykkävien hänestä ja hän tykkää lapsista itse myös paljon.

Annen mielestä kuntouttava on hyvä juttu. Hyvä juttu on siinä, että hänellä on työpaikka joka päivä kahdeksasta kahteen.

Ei kaikilla ole mahdollisuutta edes tällaiseen. Aamulla kun herää, on kiva tunne, että on paikka minne mennä. Ei tarvitse ensimmäiseksi miettiä, mitä pitäisi aamukahvin jälkeen alkaa tekemään.

Töissä ollessa jaksaa myös paremmin tehdä kotihommia ja muutenkin. On tullut kaikenlaista innostumista. Annella ei ole varsinaisesti mitään harrastuksia. Välillä hän käy sauvakävelyllä ja ystäviä tapaamassa sekä uimassa. Annen mielestä kuntouttavan aikana maksettavat korvaukset ovat ihan hyvä lisä työttömyyskorvaukseen. Rahoilla pärjää kuukauden ihan siinä ja siinä, mutta toki Annekin toivoisi välillä ihan kunnan palkkaa.

Nykyinen kuntouttavan työtoiminnan jakso on Annella päättymässä joulukuussa. Anne toivoo, että kuntouttava jatkuisi edelleen. Anne on miettinyt kovasti tulevaisuutta ja kouluttautumiseen liittyviä asioita. Toiminnan aikana Anne on ajatellut opiskelevansa työhön liittyvään tutkinnon, koska työ on osoittautunut niin mukavaksi. Haaveena on tutkinto ja sitä kautta vakituinen työpaikka ja virka. Kunnan työpaikka toisi kaivattua kunnan palkkaa. Opiskelu kuitenkin epäilyttää. Jaksako opiskella? Annella on pelko opiskelujen keskeytymisestä. Pelko epäonnistumisesta vaikuttaa paljon siihen, että ei ehkä uskallakaan lähteä opiskelemaan. Nykyinen työ on kuitenkin lisännyt itseluottamusta ja antanut rohkeutta ajatella, että opiskelu voisi tällä kertaa onnistuakin.

Anne kokee työkykynsä ihan hyväksi. Hänellä ei ole mitään selkäsairauksia eikä hän ole juuri flunssan tai mahataudin takia poissa töistä. Anne kokee, että hänellä ei ole mitään esteitä ja hän pystyisi vaikka menemään tehtaaseen töihin. Tehtaita ei vain tänä päivänä juuri enää ole. Annea kiinnostaa eniten tulevaisuudessa avustamistyö, lasten, vanhusten, vammaisten ja nuortenkin parissa. Perusteluina Anne kertoi, että hän on niin rauhallinen eikä hermostu mistään.

7 SYRJÄYTYMINEN JA OSALLISUUS TARINOISSA

Tässä luvussa vastaamme tutkimuskysymyksiin: Miten syrjäytymisen kokemus näkyy tutkittavien kertomuksissa kuntouttavan työtoiminnan aikana? Millaisia yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksia kuntouttava työtoiminta tuottaa? Olemme keränneet syrjäytyminen ja osallisuus- käsitteiden alle synteesiä haasteltavien kertomuksista.

Varsinaista kuntouttavan työtoiminnan aikana syntyneitä syrjäytymisen kokemuksia ei tarinoissa juuri tullut esille. Paljolti kokemukset olivat perua jo aiemmasta elämän historiasta. Siitä syystä peilaamme seuraavassa tätä kokemusta työmme teoriapohjassa avattuun syrjäytymisen käsitteeseen.

7.1 ”Ei ole muita vaihtoehtoja”

7.1.1 Työn ja koulutuksen puute syrjäyttäjänä

Kaikki haasteltavamme ovat luonnollisesti olleet pitkään työttömänä, koska heidän kohdallaan ovat täyttyneet kuntouttavaan työtoiminnan aloittamiseen liittyvät ehdot ja he ovat osallistuneet kuntouttavaan työtoimintaan vähintään kaksi vuotta. Kysyimme asiakkailta, millaista heidän elämänsä on nyt ja oli ennen kuntouttavaa työtoimintaa. Emme kysyneet varsinaisesti heidän näkemyksiään siitä, miten syrjäytyneitä he olivat ennen kuntouttavaa työtoimintaa tai kuntouttavan työtoiminnan aikana.

Vain yhdellä haastatelluista eli Veijolla on ammattitutkinto, teollisuuslaborantin tutkinto. Hän ei ole ollut kuitenkaan koulutustaan vastaavassa työssä, vaan hän on tehnyt töitä lähinnä maalarina. Veijon työuraan on liittynyt ennen paljon kausiluontoisia töitä ja aliurakoita. Työn luonne on ajan mittaan muuttunut ja muutama vuoden poissaolo on vieraannuttanut myös työnantajista. Veijolta kysyttäessä kouluttautumisen esteistä saatiin seuraavanlaisia vastauksia:

En mä tykkää penkillä istumisesta. Kuitenkin aina käsillä tehnyt enemmän. Enemmän käytännöitä kuin istua pulpetin takana ja kirjetella ja kuunnella jotain höpinää. Ei mun homma.

Pirkko sai ennen hyvin töitä ilman koulutusta esimerkiksi tehtaista ja kaupoista. Työn rakenteelliset muutokset ja teknologian käyttöönotto vaativat nyt lisäkoulutautumista kaupan alalla, vaikka Pirkko on käynytkin erilaisia pieniä työllisyyskursseja. Pirkko on saanut kuitenkin olla erilaisissa avustamistehtävissä hoitoalalla työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla. Pirkon ajatukset töihin pääsemisestä tulevat hyvin esiin seuraavissa lauseissa:

Kuka haluaa palkata 60-vuotiasta vanhaa akkaa, joll on astma, joka hengästyy pienemmästäkin. Kuka sellaista haluaa palkata oikeastaan, että on niillä nuorempiakin. Kun ei täällä ole kerta kaikkiaan sillai, ei isommisakaan paikkakunnilla tai saatikka täällä.

Annella on jäänyt laitoshuoltajan tutkinto kesken, eikä hänellä ole muodollista pätevyyttä niihinkään tehtäviin. Nyt Anne on miettinyt kouluttautumista kouluavustajaksi, mutta kouluun lähteminen askarruttaa.

Varmaan niinku sellainen, et jos se vaikka keskeytyy. Pelko et ei uskalla. Ei jaksakaan. Ei uskalla lähteä.

Haastatelluista Matti puhuu siitä, että hänellä ei ole mitään vaihtoehtoja tulevaisuuden suhteen. Hänellä ei ole koulutusta, eikä hän myöskään koe kykenevänsä koulutukseen. Kokopäiväinen istuminen koulun penkillä on hänelle mahdotonta. Toisaalta, vaikka vaihtoehtoisia kouluttautumismahdollisuuksia olisi, hän kokee, että häntä ei koulutuksellisessa mielessä kiinnosta mikään. Työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta ei myöskään ole. Tulevaisuus näyttää vaihtoehdottomalta.

Kuten edellä jo kerrottiin, keskeinen syrjäytymistä aiheuttava ongelma on tutkimusten mukaan työn puuttuminen ja pitkittynyt työttömyys. Keski-Suomen asiakasfoorumeihin osallistuneista valtaosa eli noin 90 % oli alle 55-vuotiaita, mutta silti suurin osa piti itseään liian vanhana työllistymään tai varsinkaan osallistumaan koulutukseen. Kursseille ja koulutukseen osallistumista pidettiin turhana,

koska todennäköisyys työllistymiseen omalla paikkakunnalla koettiin pieneksi. (Tammelin 2010, 51.)

7.1.2 Köyhyys ja pienituloisuus syrjäytymisen edistäjänä

Tutkimuksessamme kaikki tutkittavat kokivat, että rahallisesti selviytyy siinä ja siinä, kun on tottunut pieniin tuloihin. Yhdeksän euron päivittäinen lisä koettiin hyvänä lisänä pieneen tuloon. Toiveena olisi saada kuitenkin välillä ihan oikeata palkkaa.

Sehän tässä on kans yks hyvä puoli, että taloudellisesti pärjää paremmin, kun käy tuolla töissä, huomattavasti paremmin.

Matin mielestä kuntouttavan työtoiminnan aikaisen tulon hakeminen eri paikoista ei ole järkevää. Sosiaalitoimistossa käyminen voisi loppua. Toisaalta kulukorvauksen määrä voisi myös olla porrastettu.

Mä haluaisin, et tulisi jotain muutosta tähän, et sosiaalitoimistossa ei tarvitsisi enää käydä, kun tekee kuntouttavaa.. Sit se olisi porrastettu, että jotka pystyy tekemään täyttä päivää olisi vähän enemmän ja neljä tuntia vähän pienempi. Ei nyt mitään järkeä, jos teet mitä tahansa, se on yhdeksän euroa. Olisi jotain järkevyyttä, kansalaispalkka.

Pirkon mielestä korvaukset saisivat olla korkeammat, koska ihmiset tekevät välillä ihan samaa työtä kuin palkkatyössä olevat työntekijät.

Ihminen, joka saa siitä yhdeksän euroa sen työmarkkinatuen päälle, niin se saattaa tehdä ihan yhtä paljon ja ehkä enemmänkin töitä, kun se joka saa täyden palkan. Mutta onhan se tietysti koulutettua henkilökuntaa, mutta silti. Teetetään paljon enempi töitä, mitä ne itte tekee. Omia töitä teettävät. Oon mä joskus sanonukin tuolla, että tekisittepä ite yheksällä eurolla.

Syrjäytymisen liitetään usein köyhyys ja pienituloisuus. Kukaan haastatelluista ei varsinaisesti kertonut tarkemmin rahatilanteestaan, mutta kaikki olivat tyytyväisiä kuntouttavan työtoiminnan ajalta maksettavasta pienestä korvauksesta. Myös Lutaselan tutkimuksessa haastateltavat puhuivat yllättävän vähän rahan puutteesta.

Heillä rahattomuuteen liittyi häpeän tunteita. (Luhtasela 2009, 49.) Keski-Suomen asiakasfoorumeissa yksi kuntouttavan työtoiminnan tärkeistä esiin tulleista merkityksistä oli taloudellisen tilanteen parantuminen toimintarahnan muodossa. Työskentely nimellisellä korvauksella ammattitehtävissä koettiin kuitenkin suureksi epäkohdaksi. Lisäksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen saattoi merkitä tukiloukkua perheen taloudelle toisten etuuksien pienentyessä kuntouttavan työtoiminnan aikana. (Tammelin 2010, 62.)

7.1.3 Päihteet ja erilaiset terveydelliset syyt työllistymisen esteenä

Tässä tutkimuksessa kukaan haastatelluista ei suoranaisesti kertonut päihdeongelmastaan, mutta asia tuli ilmi siinä yhteydessä, kun haastateltavat kertoivat kuntouttavan työtoiminnan vähentäneen alkoholinkäyttöään.

Muuten se olisi kaljalla käyntiä, kotona oloa.

Ennen join joka viikonloppu ja keskellä viikkoa.

Luhtaselan tutkimuksessa useat tutkittavat mainitsivat päihteidenkäytön, joka vaikeuttaa työllistymistä (Luhtasela 2009, 47). Pirkko kertoi kokopäivätyön mahdollisuudestaan seuraavaa:

En usko, että meikäläisestä enää taitaa olla... astma esimerkiksi...ikäkin jo kertoo sen, että melkein turha toivo. Mutta taas se päivä saattaa olla mulle jo liian pitkä.

Veijon kuntouttava työtoiminta alkoi sairastumisen jälkeen, kun muita työtä oli mahdoton saada. Tällä hetkellä Veijo epäilee kokopäivätyössä pärjäämistä. Rakennusalan telineille nousemiset eivät ehkä enää onnistu ja lisäksi hänellä on käytössä ”nitrot”. Anne kertoi haastattelussa työttömänä ollessa välillä masentuneensa toimeettomuuteen. Muuten työtoiminnan aikana Anne koki, että hänellä ei ole mitään terveydellisiä esteitä, ei selkäsairauksia eikä poissaoloja. Matti kertoi olevansa terveyden perikuva ja kuntoilevansa kolme neljä kertaa viikossa, mutta hän epäili työkykynsä kokopäiväisyyttä. Usein pitkäaikaistyöttömillä on paljon erilai-

sia fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia, jotka vaikeuttavat työllistymistä ja kuntouttavassa työtoiminnassa kokopäivätyön tekemistä (Luhtasela 2009,48).

Tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat eivät halunneet kertoa tarkemmin omista sairauksistaan. Tilanne on varsin ymmärrettävä. Outi Välimaa (2011) on tutkinut väitöskirjassaan juuri sitä, miten ja mitä työttömänä olevat ihmiset puhuvat itsestään suhteessa yhteiskunnan heille ulkoapäin antamaan pitkäaikaistyöttömän kategoriaan. Hänen tutkimuksessaan haastateltavat halusivat kertoa ja puhua itsestään mieluummin tavallisina ihmisinä kuin pitkäaikaistyöttöminä. Lisäksi heille oli tyypillistä ahkeran palkkatyön muistelu, aktiivisen toiminnan esillä pitäminen ja halu työhön, jotka kaikki liittyvät tavallisen ihmisen kategorian piirteisiin. Samalla tavalla tavalliselle ihmiselle kuuluu myös vanheneminen ja siitä johtuva työttömyys. (Välimaa 2011, 174.)

7.1.4 Syrjäytymiskokemukset häpeän kokemuksina.

Tässä tutkimuksessa häpeään liittyviä kokemusta löytyi Matin kertomuksesta seuraavista lauseista:

Nolostuttaa ja vaivaa, kun tietää, että muut tekee pitkää päivää. On nöyryyttävää kysyä töitä. Se asema tuntuu nöyryyttävältä. Ei ole meriitti, että on ollut kolme vuotta kuntouttavassa.

Toisaalta myös koko aktivointitoimissa ja palkkatuetussa työssä oleva ihmisryhmä on Pirkon ja Matin mielestään leimautunut.

Vakituinen henkilökunta jotenkin karsastaa justiin tällasta, joka on kuntouttavassa työtoiminnassa tai jossain vastaavassa muunlaisessa, millä nimikkeellä nää nyt onki ni, että sen yheksän euroo saa. Et se on niinku pohjasakkaa.

Onhan siinä selvä asettelu siinäkin. Jos olet tukihommissa, et ole kunnan työläinen. puhutaan väestöstä, joka ei ole ollut töissä, vaikka on ollut tukitöissä.

Myös Keski-Suomen asiakasfoorumien asiakkaita mietitytti leimautuminen kuntouttavan työtoiminnan kautta. He pohtivat, leimaako kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen osallistujan jollain tavalla työkyvyttömäksi ”ruuvit löysällä olevaksi” tai ”hörhöksi”, jolle sanotaan ”ei kiitos”. Toisaalta koettiin myös mahdollisuutena, että työnantaja voi kokea positiivisena kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen. (Tammelin 2010, 63 - 64.) Luhtaselan tutkimuksessa tuli esiin, että joku voi kokea kuntouttavassa työtoiminnassa olemisen myös häpeänä, koska työtoimintaa ei katsota yleensä ”oikeaksi” työksi (Luhtasela 2009, 59).

Vappu Karjalainen ja Tuukka Lahti (2006) tuovat esiin pitkäaikaistyöttömyyttä ja aktivointipolitiikkaa käsittelevässä artikkelissaan työttömien kokemaa häpeää. Aktivointipolitiikan ja yksilön vastuun korostamisen lisääntyessä työttömyyteen liittyvä häpeäkulttuuri on vaihtunut syyllisyyskulttuuriksi, jolloin huomio kääntyy yhteisöstä yksilöön itseensä. Työttömäksi jääminen kääntyy helposti yksilön omaksi epäonnistumiseksi, joka saa aikaan syyllisyyttä. (Karjalainen & Lahti 2006, 283 - 284.)

7.1.5 Oman elämän kokeminen normaalina

Matin kertomuksessa löytyy paljon myös itsevarmuutta ja puhetta omasta elämänhallinnasta ja elämän mielekkyydestä. Elämän tarkoituksen Matti tiivistää seuraavalla tavalla.

Ihan normaali oleminen. Tapaa ystäviä. Katsoa televisiota. Lyhyt elämä. Jälkeenpäin voi katsoa, olipa sekin retki. Tietysti jollekin se on se työelämä. Toisille on arvot toista. Mielelläni jotain teen.

Tässä tapauksessa Matti ei ehkä koe olevansa syrjäytynyt, vaan hän elää normaalia elämää pitkäaikaistyöttömyydestä huolimatta. Sama tilanne tuntui olevan myös muiden haastateltavien kohdalla ainakin kuntouttavan työtoiminnan aikana. Outi Välimaan tutkimuksessa yksi haastateltava kielsi olevansa varsinaisesti syrjäytynyt työttömyyden vuoksi. Sen sijaan hän määritteli itsensä ”syrjäytetyksi” työttömyyden vuoksi. Haastateltava kertoi pärjäävänsä korvauksilla aika hyvin, löytä-

vänsä tekemistä työttömyydestä huolimatta ja elävänsä ihan normaalia elämää. Haastateltava selitti puheessaan pitkäaikaistyöttömän negatiivisen kategorian jäsenyyttä ”syrjäytettynä” ja ”työtä vailla olevana”, mutta silti tavallisen ”normaalia elämää” elävän kategorian avulla. (Välimaa 2011, 169.)

Karjalaisen ja Lahden (2005) mukaan Kirsi Juhila (2004) puhuu niin sanotusta vastapuheesta, joka tarkoittaa ihmisen tarpeesta kertoa omaan identiteettiin kohdistuvia kielteisiä määrittelyjä vastaan. Ihminen kyseenalaistaa saamansa yhteiskunnallisen leiman. Pitkäaikaistyöttömyys ei merkitse mahdollisuuksien häviämistä niin kauan, kun ihmisellä on uskoa omaan erityislaatuisuuteensa. (Karjalainen ym. 2005, 285.)

7.2 ”Pääsi taas vähän mukaan kuvioihin”

7.2.1 Osallisuus oman elämän päätöksiin

Haastateltavista Pirkko ja Veijo toivat esiin selkeästi sen, että kuntouttavaan työtoimintaan lähteminen oli heidän oma halunsa. Varsinkin Veijo painotti asiaa lähes pieneen kiivastumiseen asti.

Kun parani sairaudesta. Ei ollut muita vaihtoehtoja silloin talvella. Minä itse halusin. Halusi tehdä jotain ja tiesi, että ei ole muuta talvella. Ittehän mä halusin.

Pirkko kertoo kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta niin, että häneltä kysyttiin osallistumishalukkuudesta työvoimatoimistossa ja hän vastasi, että totta kai hän voi lähteä. Annan ja Matin tapauksessa heidän siirtymänsä kuntouttavaan työtoimintaan sujui luontevasti jo hyväksi koetussa tehtävässä. Kuntouttavan työtoiminnan aloittaminen oli heidän kohdallaan lähinnä tekninen asia, siirtyminen työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä kuntouttavaan työtoimintaan. Kaikki haastateltavat tuntuivat siis löytäneen omat perustelunsa työtoimintaan lähtemiselle ja olivat niiden kanssa sinut. Annan sanoin:

Sit kun se harjoittelu meni hyvin ja ne tarvitsi minua siellä.

Leena Luhtasela (2009, 89 - 90) toteaa oman tutkimuksensa pohjalta, että aktiivointiin liittyy ylivallan käyttöä usein kuntouttavaan työtoimintaan ohjausvaiheessa. Kokemus ylivallasta jää pois, kun asiakas on aloitteellinen omassa asiassaan.

Kaikkien muiden paitsi Veijon kertomukseen liittyy tilanne, että he olivat jo ennen kuntouttavaa työtoimintaa melko kauan olleet monien erilaisten aktivointitoimien piirissä. Niistä on muodostunut osa elämää. Matin kertomuksessa tulee esiin, että hän ei kaikelta osin ole tyytyväinen aiempiin kokemuksiinsa aktivoinnista. Hän ei ole kokenut, että häntä kuunnellaan hänen tilanteessaan ja hän itse olisi hyötynyt tarjotuista palveluista.

Minut pakotettiin jonnekin kurssille. En oikein tiedä. Jossain mä kävin. Kävin varmaan jollain kahden viikon kurssilla ainakin. Se oli taas ihan diipadaapaa. Jokaisen olisi pitänyt hankkia se työpaikkaharjoittelu. Minun mielestä tehköt kukin miten haluaa. On nöyryyttävää kysyä töitä. Se asema tuntuu nöyryyttävältä. pompotettiin työharjoittelussa.

Toisaalta osallisuuden kokemukseen näyttäisi liittyvän myös yhteiskunnallisen velvollisuuden näkökulma. Matti erityisesti näkee toiminnan velvollisuutenaan yhteiskuntaa kohtaan. Haastatteluissa tulivat valtaosalta näkyviin haastateltavien henkilökohtaiseen elämään ja omiin kokemuksiin liittyvät näkökulmat. He eivät oikeastaan missään kohdassa kyseenalaista osallistumisestaan kuntouttavaan työtoimintaan toisin kuin Leena Luhtaselan (2009) ja Mia Tammelinin (2010) tutkimuksissa useat asiakkaat tekevät.

7.2.2 Osallisuus mielekkääseen työhön

Haastateltaviamme yhdistää erityisesti se, että he kaikki kokevat työnsä merkitykselliseksi ja työtehtävistä on muodostunut selkeä ”oma työ”. Keski-Suomen asiakasfoorumeita koskevassa tutkimuksessa vain harva kuntouttavaan työtoimintaan osallistuva oli tyytyväinen tehtäviinsä. Koettu tyytyväisyys liittyi siihen, että teh-

tävät liittyivät osaamisen kartuttamiseen tai ammattitaidon lisäämiseen. Myös hoivatehtävät olivat mielekkäitä, niihin liittyvän asiakasvuorovaikutuksen johdosta. (Tammelin 2010, 55.) Luhtaselan (2009, 56) tutkimuksessa kunnan pajoilla kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet olivat kaikki tyytyväisiä työtehtäviinsä. Työn mielekkyyden kokemus liittyi siihen, että heidän tekemänsä tuotteet menivät kaupaksi.

Veijon tarinassa tulee hyvin esiin se, että hän on saavuttanut tietyn aseman työpaikallaan johtuen todennäköisesti paljolti aiemmasta ammattitaidostaan. Hän pystyy määrittelemään omaa tekemistään ja ohjaamaan myös toisia. Hän on saanut työtehtäviä, joissa on kokenut oppivansa uutta. Myös se, että kaikki työt ovat menneet kaupaksi, tuntuu hyvältä. Vastuullisuus motivoi ja tekee työstä mielekkästä. Niin kuin hän itse sanoo:

Se ei ole semmoista pakkopuurtamista minulle. Muut ei osaa, niin ne ei voi sanoa, et tee näin. Enemmän kun minun ehdoilla mennään maalaushommia.

Toisaalta Veijo kertoo myös, että hänen työaikansa, neljä tuntia päivässä, on sopiva. Aiemmin, kun hänellä oli kuusi tuntia, kaksi tuntia oli vain istumista. Neljässä tunnissa kerkiää tekemään omat tehtävät. Tammelinin (2010, 55) tutkimuksessa asiakkaiden puheessa tuli selvänä ongelmana esiin kuntouttavan työtoiminnan tehtävien riittämättömyys ja niiden kokeminen turhiksi. Tämän työmme haastatte- luissa kokemus esiintyy vain pajalla olevan henkilön kertomuksessa, mutta siinäkin tapauksessa työn sisältö on hyvä.

Myös Pirkko ja Anne saavat tyydytystä omasta työstään. Anne kokee, että hänen työstään on hyötyä ja lapset ja aikuiset koululla tykkäävät hänestä. Pirkko on sisäistänyt tehtävänsä vanhainkodilla, vaikka toki puheen sisältä voi ehkä lukea myös arvoasetelmaa. Hän kokee, että ne tehtävät, joita hän ja toiset ”kollegat” tekevät, jäisivät ehkä tekemättä, jos heitä ei olisi. Hän näkee hyödyn työstään sekä itselleen että muille. Vanhukset haluavat puhua hänelle asioistaan ja hänellä on aikaa kuunnella.

Ja sillä tavalla sitä saa ja varmaan antaaki, niinku itse antaaki toisille siinä. Niin, tuntee tarpeelliseksi itsensä, kyllä.

Pirkon ja Matin kertomuksesta käy ilmi, että he eivät ehkä ihan avoimesti kerro kuntouttavassa työtoiminnassa olostaan tai eivät ainakaan välttämättä nimeä työtään sillä nimellä tuttavilleen. Kuntouttavasta työtoiminnasta on mahdollisesti helpompi puhua toisille työnä kuin kuntoutuksena. Toisaalta toimintaan osallistuvan itsensäkin voi olla helpompi käsittää se osallistumisena työhön kuin kuntoutuksena tai sosiaalipalveluna. (Tammelin 2010, 65). Varsinkin kun työtehtävät ovat tehtäviä, jotka jonkun on pakko työyhteisössä tehdä ja niitä tekevät myös muut kuin kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat. Pirkko selkeästi kokee olevansa töissä, ei kuntouttavassa työtoiminnassa.

Jos ei sitä taloudellisesti ajatella, niin kyllä mä tunnen olevani, että mä olen olevinani tavallaan töissä. Ihan tunnen olevani töissä. Että mä en osaa sitä ajatella, että tavallaan saanko palkkaa vai en.

Matti ihmettelee, miten hän kuntouttavassa työtoiminnassa oleva ammattitaidoton ihminen on saanut niinkin suuren vastualueen tehtäväkseen. Hän opettaa toisia ja käyttää asiakastietojärjestelmää ja arkistoi asiakaspapereita. Palaute työpaikalta on ollut hyvää ja jaksot ovat jo jatkuneet kuntouttavan työtoiminnankin nimissä kaksi vuotta. Kouluttautuminen ja palkkatyössä jaksaminen tuntuvat kuitenkin ylipääsemättömiltä asioilta. Oma tuntuma tämän hetkiseen tekemiseen kiteytyy hyvin lauseeseen:

Autanhan minä sairaanhoitajia. Ne on ulkona kuin lumiukko.

Samoin myös ehkä humoristisessakin mielessä heitetty kommentti siltä ajalta, kun hän oli vielä työelämävalmennuksessa, mutta jo samoissa työtehtävissä.

Olin siellä kuusi viikkoa, vaikka se olisi kestänyt kolme viikkoa. Lopulta pääsin tavoitteeseen. Sain istua kaupunginjohtajan kanssa samassa pöydässä. Siellähän väiteltiin ja koko hallinto samassa pöydässä.

7.2.3 Osallisuus työyhteisöön ja sosiaalisiin suhteisiin

Haastateltavista naiset, Pirkko ja Anna, toteavat kertomuksissaan, että heille merkitsee paljon se, että on aamulla paikka minne mennä. Jos ei sitä olisi, tulisi helposti masennusta tai kohta ei uskaltaisi enää mennä minnekään. Miehet toivat esiin enemmän työn tekemisen mielekkyyttä yleensä. He haluavat tehdä jotakin. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasfoorumeissa miesten ja naisten näkökulmien erot tulivat myös esiin. Niissä naisten tavoitteet liittyivät useammin työelämään siirtymisen valmisteluun, sosiaalisiin suhteisiin, terveydentilan parantamiseen ja mielenterveyteen. Miehet kertoivat harvoin tavoitteidensa liittyvän sosiaalisten suhteiden luomiseen. (Tammelin 2010, 54). Oman työmme tarinoissa sosiaalisten suhteiden vahvistumisella koko elämänpiirin osalta on kuitenkin jokaisessa kertomuksessa oma paikkansa.

Pirkolle työtoiminta tuo suurta mielihyvää juuri sosiaalisten kontaktiensa kautta. Hän kaipaava paljon puheseuraa ja sitä, että ihmisiä on ympärillä. Vaikka hän mieltää tilanteensa niin, että hänellä ei ole enää työkykyä avoimille työmarkkinoille ja että eläkeratkaisukin voisi jo olla tavoiteltava, hän myös näkee tilanteensa sosiaalisten kontaktien osalta heikompana siinä tapauksessa.

Sitten, jos jäätäis eläkkeelle, niin sittenhän sitä taas pyörittään kotona. Se sitten on taas se huono puoli, että sitä pyörii siinä kotona omissa ympyröissään vaan...

Anne kokee auttamistyön omana juttunaan. Hän on kiinnostunut monenlaisesta auttamisesta eri-ikäisten ihmisten parissa. Kummatkin naiset näkevät myös, että työ sekä sen kautta tulleet sosiaaliset kontaktit kantavat edelleen vapaa-aikaan. Pirkko on huomannut, että työssä tulleet ystävät, hoitajat ja vanhainkodin asukkaiden sukulaiset tervehtivät kadulla nähdessään. Siinä voi jopa vaihtaa muuttaman sanan, mikä tuntuu mukavalta.

Toisaalta vapaa-aikana jaksaa tehdä asioita enemmän, kun on välillä poissa kotoa. Energia ja jaksaminen lisääntyvät, kun päivärytmi parantuu (Tammelin 2010, 61). Pirkko jaksaa tehdä paremmin kotitöitä. Anne näkee useammin ystäviään. Veijo

auttaa läheisiään ja Matti ottaa kontaktia ihmisiin kaupungilla liikkessaan. Annen sanoin:

Nyt kun on ollut töissä, on tullut kaikenlaista innostumista. Jak-saa niin paljon paremmin, kun ei ole kotona.

7.2.4 Osallisuus omaan tulevaisuuteen

Kun haastattelujen lopuksi keskusteltiin tulevaisuuden ajatuksista, kolme neljästä haastateltavasta ei nähnyt itseään avoimilla työmarkkinoilla. He olivat tietyllä tavalla tyytyneet kohtaloonsa. Pirkon ja Veijon kohdalla ikä ja erilaiset sairaudet nousivat selitykseksi tähän. He vain toivovat saavansa jatkaa samalla tavalla eläkkeelle asti. Myös Matti haluaa tilanteensa jatkuvan entiseen malliin, koska näkee muut mahdollisuudet kohdallaan pois suljettuina.

Karjalainen ym. (2010, 70) päätyvät tutkimuksessaan pohtimaan sitä voiko toimintakyvyn ylläpito olla riittävä tavoite osalle kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista. Heidän tutkimuksensa perusteella näyttää siltä, että osa asiakkaista tarvitsee pitkäkestoista tai jopa pysyväisluonteista toimintaa, niin että heidän sosiaalinen ja terveydellinen toimintakykynsä ei heikentyisi enempää. Tämän työmme haastateltavat olivat motivoituneita jatkamaan kuntouttavaa työtoimintaa sen heille itselleen tuomien merkitysten ja osallisuuden kokemusten perusteella. Aktivointumisen idea on omaehtoisuus, itsestä lähtevä aktiivisuus (Kotiranta 2008, 91).

Ainoastaan Anne haastatelluista kokee, että osallistuminen kuntouttavaan työtoimintaan tukee häntä myös kouluttautumisasajatuksissa. Anne on rohkaistunut ainakin miettimään kouluttautumista, joskin aikaisemmat epäonnistumiset vaivaavat mieltä. Anne kokee myös, että olisi tällä hetkelläkin työkykyinen vaikka tehtaaseen töihin. Halukkuus työmarkkinoille osallistumiseen on olemassa.

Tuija Kotiranta (2008, 15) näkee, että länsimaissa on ajauduttu jo 1980-luvulta lähtien tietoyhteiskunnan myötä työvoiman seulontaan, joka merkitsee työvoiman luokittelua niihin, joilla on yhteiskunnan odottamia ominaisuuksia sekä niihin jotka eivät täytä laatuvaatimuksia. Tanskan 2000-luvun aktivointipolitiikan kes-

keinen käsite on ”tilavat työmarkkinat”. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksityisen ja julkisen sektorin työpaikoilla luodaan uudenlaisia työmahdollisuuksia myös heille, joiden toimintakyky on alentunut. (Rautakorpi 2010, 32.) Voisiko tämän suuntainen yhteiskunnallinen ajattelu avata väyliä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaan parempaan oman tulevaisuutensa osallisuuteen?

8 YHTEINEN TARINAMME

8.1 Tarinan tekeminen ja ratkaisujen perustelut

Opinnäytetyömme alkusysäys lähti omassa työssämme, kunnan aikuissosiaalityössä, esiin tulleista kuntouttavan työtoiminnan näkymistä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärät ovat vuosien myötä kasvaneet ja samalla sen pitkäaikaiset asiakkuudet ovat lisääntyneet. Olemassa olevat tutkimukset myös vahvistavat tätä näkökulmaa. Toisaalta aktivoinnin ja kuntouttavan työtoiminnan alkuperäinen vahva tavoite oli aktivointitoimissa olevien henkilöiden päätyminen avoimille työmarkkinoille prosessin jossain vaiheessa. Tämä tavoite ei ole toteutunut odotusten mukaan.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää millaisia merkityksiä kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkään kuntouttavassa työtoiminnassa oleville asiakkaille. Lisäksi halusimme tutkia, miten syrjäytymisen kokemus näkyy tutkittavien kertomuksissa ja millaisia yhteiskunnallisia osallisuuden kokemuksia kuntouttava työtoiminta heille tuottaa. Tarkoituksenamme oli tavoitella asiakkaiden omia kokemuksia ja näkemyksiä mahdollisimman monipuolisesti ja halusimme, että tutkittavien oma ääni säilyy ja pääsee esille tutkimusraportissa. Tutkimuksen aineistonkeruussa ja analysoinnissa käytimme narratiivista tutkimusotetta.

Jotta tutkimus olisi eettisesti perusteltu, tutkijoiden on käytettävä eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusmenetelmiä (Hirsjärvi ym. 2000, 23, 25; Vilka 2005, 30). Tutkimusaineistomme koostuu neljän kuntouttavassa työtoiminnassa olevan päijäthämäläisen asiakkaan haastattelusta. Haastateltavien määrä olisi voinut olla suurempi, jolloin ehkä olisimme saaneet enemmän erilaisia näkökulmia asian käsittelyyn. Ensimmäinen kokemuksemme oli, että tarinoiden sisältö ja haastateltavien asenne kuntouttavaan työtoimintaan oli melko samanlainen.

Tarinoiden yhtenevyyteen vaikuttaa mahdollisesti se, että nämä asiakkaat olivat olleet toiminnassa suhteellisen yhtäjaksoisesti ja heille oli jo kertynyt vähintään kaksi vuotta työtoiminnassa vuoden 2010 velvoittavuuden voimaan tulon jälkeen.

Useilla muilla asiakkaila kuntouttavan työtoiminnan jaksot koostuvat pätkistä, joiden väliin jää aina aktivoimattomia jaksoja syystä tai toisesta, jolloin kahden vuoden täytyminen kestää pidempään.

Opinnäytetyömme aiheen valintaan vaikutti oleellisesti se, että toisen opinnäytetyön tekijän työ liittyy kuntouttavaan työtoimintaan. Tutkimustilanne voi olla riskitoinen silloin, kun tutkija itse kuuluu työpaikan henkilökuntaan. Mieltääkö tutkittava silloin antavansa luvan tutkijalle vai tuntemalleen ammattiauttajalle? (Rauhala & Vironkannas 2011, 240 - 241.) Olemme huomioineet tämän asetelman työmme tekemisen alusta saakka ja pyrkineet materiaalin käsittelyssä toimimaan niin, että aiemmat tiedot tai käsitykset eivät vaikuta tutkimuksessa tekemiämme tulkintoja vääristävästi. Tietenkin on mahdollista, että tutun ihmisen mukana olo haastattelussa voi tuoda esiin eri asioita, kun jos haastattelijat olisivat aivan vieraita. Mielestämme se ei ole kuitenkaan oleellinen asia tutkimustamme ajatellen.

Haastateltavien rekrytointitapaamisessa pyysimme heiltä kirjallisen suostumuksen haastatteluun osallistumisesta sekä haastatteluaineiston käytöstä opinnäytetyösämme. Siinä toimme myös esiin sen, että osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja luvan voi myös peruuttaa. Suostumuslomakkeessa kerrottiin se, ettei kieltäytymisellä ole vaikutuksia tutkittavien palvelujen saantiin tai asioimiseen sosiaali-toimessa ja että tutkittavilta saatua aineistoa käsitellään siten, ettei tunnistamisen vaaraa ole. Lähtökohtaisesti tutkimuksen teossa on tärkeää ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen (Hirsjärvi ym. 2000, 23, 25).

Haastattelussa käytimme apuna aikajanaa, johon kuului elämä ennen kuntouttavaa työtoimintaa, työtoiminnan aloitus, työtoiminnan aika ja tulevaisuus. Analyysissä rakensimme ensin jokaiselle haastateltavalle oman juonellisen elämäntarinan. Tarinoiden juonellisuuden ohella nostimme haastatteluista esiin teemoja, joihin haastateltavien arki ja elämä sekä kuntouttavasta työtoiminnasta kertominen keskittyi.

Näiden teemojen käsittelyssä käytimme työmme teoriapohjaan liittyviä aihepiirejä, osallisuuden ja syrjäytymisen käsitteitä sekä aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös se, että tutkija on rehellinen ja noudattaa huolellisuutta ja tarkkuutta sekä tutkimustulosten kerronnassa että

tutkimustyössä (Vilkkä 2005, 30). Edellä mainittuun olemme pyrkineet haastateltavien tarinoissa. Mielestämme kuntouttavan työtoiminnan merkitykset tulivat hyvin esiin yksittäisissä tarinoissa ja suurelta osin ne myös voitiin nähdä asettuvan syrjäytymisen ja osallisuuden käsitteiden sisälle.

Haastateltavamme olivat avoimia haastatteluissa ja yksi heistä jopa kiittellessämme sanoi, että hän kokee hyvänä sen, että saa kertoa tarinansa. Se tuntui meistä haastatteliijoista jollain tavalla satuttavalta, koska emme osanneet siitä näkökulmasta asiaa edes ajatella. Jälkeenpäin on haastateltavien puolesta tuntunut siltä, että jospa olisimme vielä paremmin osanneet antaa heille vihjeitä tarinansa kertomiseen ja sitä kautta saaneet osuvammin heidän viestiään esiin.

8.2 Tarinan yhteenveto ja pohdinta

Vain yhdellä haastatelluista oli ammatillinen koulutus, joka sekin oli jo hyvin vanha, eikä työkokemusta siltä alalta ollut. Yhdellä heistä ei ollut ollenkaan työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Toiset olivat työskennelleet eripituisia pätkiä erilaisissa suorittavissa töissä. Viime vuosina sellaisia töitä ei ole enää löytynyt. Koulutuksen puute nähtiin työllistymisen esteenä. Koulutuksen vähäisyys on kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden kohdalla yleisemminkin tunnusomaista. Uudenlaisia kouluttautumismahdollisuuksia tarvittaisiin. Tehtäväkohtaiselle ja työpaikalla tapahtuvalle koulutukselle olisi tarvetta esimerkiksi julkisen sektorin avustavissa hoivatehtävissä ja teollisuuden alihankintatöissä. (Karjalainen ym. 2010.)

Taloudellisesti haastateltavat ovat tottuneet tulemaan pienin tuloin toimeen. Yhdeksän euron kulukorvaus tuntuu hyvältä lisältä tuloihin. Toiveena on kuitenkin saada joskus palkkaakin. Toisaalta usealta luukulta rahan hakeminen ei tuntunut mielekkäältä, kun kerran tekee työtä. Haastatteluissa tuli esiin myös epäoikeudenmukaisuus suhteessa tehtävään työhön ja siitä saatuun korvaukseen. Eripituisia päivää tekevät saavat saman korvauksen ja samaa työtä tekevistä toinen saa palkkaa ja toinen pientä korvausta.

Päihteiden käyttö tuli haastatteluissa esiin lähinnä aikaisemmasta elämästä. Jos ei ole mitään tekemistä, tulee helposti lähdettyä kaljalle. Sairaudet ja iän tuoma raih-naisuus nähtiin syynä työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Yksi haastateltava koki, että hänestä ei vain ole kokopäiväiseen työhön tai opiskeluun, kapasiteetti ei riitä. Heikoimman työ- ja toimintakyvyn omaaville pitkäaikaistyöttömille asetetut ta-voitteet voivat olla liian suuria, mitä voidaan pitää nykyisen aktivoinnin ongelma-na (Ulfes 2010,148). Yksi neljästä haastateltavasta kokee terveytensä puolesta olevansa kykenevä työmarkkinoille.

Haastateltavista erityisesti yksi kertoi kokevansa häpeää siitä, että tekee työyhteisössä lyhyempää päivää kuin toiset. Oikean työn kysyminen tuntuu myös nöyryyt-tävältä, koska kuntouttavassa työtoiminnassa olo ei ole meriitti. Tutuille kuntout-tavassa työtoiminnassa olosta ei myöskään ole automaattisesti helppo kertoa. Toi-saalta oman elämänsä voi tässä elämäntilanteessa kokea myös normaaliksi työt-ömyydestä ja kuntouttavan työtoiminnan asiakkuudesta huolimatta.

Jokainen haastateltavamme on kokenut osallisuutta päätökseen aloittaa ja jatkaa kuntouttavassa työtoiminnassa. Kolme neljästä oli kuntouttavan työtoiminnan aloittaessaan jo pidemmän aikaa osallistunut erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin. Työtoiminnan aloittaminen oli heillä kaikilla osunut jotenkin sopivaan kohtaan ja se tuntui perustellulta juuri tällä hetkellä. Aiemmat aktivointikokemukset eivät välttämättä olleet hyviä, mutta tällä hetkellä kukaan ei kyseenalaistanut osallistu-mistaan kuntouttavaan työtoimintaan.

Jokaisella oli oma vastuullinen tehtävänsä, joka oli mieleinen ja haastatellut koki-vat onnistumisen elämyksiä työssään. Oma osaaminen oli huomattu ja tehtävät koettiin mielekkäiksi. Myös oman työn hyöty jollekin muulle tulee esiin lähes jokaisessa kertomuksessa. Yksi kuuntelee hoidettavaansa, toinen ohjaa työkaveri-ansa ja hyödyntää aiempaa ammattitaitoansa, kolmas on tykätty aikuinen ja neljäs ehtii tekemään sen, mitä muut eivät ehdi. Erityisesti yksi haastateltavista kertoi, että kokee olevansa työssä, sanan varsinaisessa merkityksessä.

Naisille merkityksellisempää oli kuntouttavan työtoiminnan tuomat sosiaaliset suhteet, kun taas miehille mielekäs tekeminen oli palkitsevampaa. Kaikille näyttää

kuitenkin jotain merkitsevän, se että on joku paikka mihin mennä. Syntyy vaikutelma, että työyhteisöt ovat ottaneet toiminnassa olevan hyvin vastaan. Negatiivisia kommentteja ei juuri esiinny, vaikka jossain kertomuksissa niitäkin löytyy liittyen silloin joihinkin kuultuihin tarinoihin. Kuntouttavassa työtoiminnassa olo on kuitenkin jokaisen kertomuksessa vahvistanut sosiaalisia suhteita myös vapaaajalla. Toiminnassa olo antaa voimia myös muuhun elämään, kotitöihin ja ihmisuhteisiin.

Kaikki haastateltavat toivoivat kuntouttavan työtoiminnan kohdallaan jatkuvan edelleen. Varsinkin lähellä eläkeikää olevat toivoivat kuntouttavan työtoiminnan jatkuvan eläkeikään asti. Toisaalta kertomuksissa on näköalattomuutta tulevaisuuden suhteen. Varsinkin yksi haastatelluista kokee, että hänellä ei ole muuta vaihtoehtoa, kuin jatkaa työtoiminnassa. Vain yksi suunnitteli vielä kouluttautumista ja haaveili vaikka tehdastöistä. Hän kokee, että on ihan työkykyinen. Voisivatko he kaikki olla osallisena tulevaisuutensa ratkaisuihin? Onko työelämän mahdollista muuttua niin, että siihen kykenevällä ja haluavalla olisi siellä paikka ja salliko yhteiskunta avoimilla työmarkkinoilla pärjäämättömän olla rauhassa osallisena välityömarkkinatoiminnassa ilman häpeän kokemusta?

Tässä työssä haastateltujen kohdalla kuntouttava työtoiminta toimii ensisijaisesti hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä sekä kuntoutumisen välineenä. Työtoiminta on ilmiselvästi parantanut asiakkaiden elämäntilannetta tuoden jotain myönteistä heidän elämäänsä. Periaatteessa kaiken tämän pitäisi edesauttaa myös haastateltavien siirtymiseen kohti työelämää. Työelämään siirtymiset näyttävät kuitenkin epätodennäköisiltä haastateltavien kohdalla. Puututaanko ongelmiin aikuisosiaalityön asiakkaiden osalta liian myöhään, jolloin ne mahdollisesti ovat jo liian laaja-alaisia ja moninaisia (Ulfes 2010, 146 - 147).

Johtopäätöksenä voimme todeta, että oikeus työelämäosallisuuteen tulee kuulua myös niille, joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille on epätodennäköistä. Herääkin kysymys, kuka huolehtii niiden asiakkaiden palveluista, jotka eivät koskaan tule kuntoutumaan työelämään? Heidän tarpeensa eivät ole tänä päivänä tehokkuutta ja kansalaisen omaa vastuuta korostuvan ideologian mukaista. Kuitenkin myös pitkäaikaistyöttömien tulee kokea täysivaltaista yhteiskunnan osallisuut-

ta. Sosiaalityön perustehtävä on edelleen köyhyyden ja huono-osaisuuden seurausten lievittäminen ja ihmisarvon ylläpito silloinkin, kun asiakkaan elämäntilanteessa ei ole muutoksen mahdollisuutta.

Aikuissosiaalityön päivillä Tampereella tammikuussa 2013 Sosiaali- ja terveysministeriön neuvotteleva virkamies Eveliina Pöyhönen kertoi, että lähivuosien tavoitteena on saada yksi yhteinen laki kaikkeen kunnan järjestämään työtoimintaan. Syksyllä 2013 on tulossa myös yhtenäiset laatusuosituksot kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen. Pöyhönen näki, että tällä hetkellä asiakkaat osallistuvat kuntouttavaan työtoimintaan paljolti muiden palveluiden puutteessa. Hänen mukaansa kuntouttavan työtoiminnan tulisi olla ennen kaikkea sosiaalipalvelua. Sen näkökulmien pitäisi nousta vahvemmin sosiaalityöstä ja sen tulisi erottua Työ- ja elinkeinohallinnon työllistymistä edistävästä palveluista. (Pöyhönen 2013.)

Useimmilla pitkäaikaistyöttömillä työkyky on alentunut huomattavasti, mutta he eivät pääse vielä eläkkeelle. Väilyömarkkinoita tulisi kehittää enemmän pysyväksi toiminnaksi. Työttömyystoimet eivät ole kuitenkaan poistaneet varsinaista köyhyyttä ja syrjäytyneisyyttä, joten pitkäaikaistyöttömien palkkausta ja korvauksia on myös kehitettävä.

Kuntien rooli työttömien työllistämässä on jo laaja ja näyttää laajentuvan edelleen. Työllistämistä ja aktivointitoimien kustannusvaikuttavuutta on tutkittu ja tutkimuksen mukaan työllistymistä edistävät toimenpiteet ovat kunnille passiivisen työmarkkinatuen rahoittamista halvempi ratkaisu. Kuntouttava työtoiminta on niistä halvin, mutta sen vaikutukset työllistymiseen ovat taas heikoimmat. Palkkatuettu työllistäminen aiheuttaa kunnalle enemmän kustannuksia kuin passiivisesti maksettu työmarkkinatuki. Sen avulla on kuitenkin suurimmat mahdollisuudet työllistyä myöhemmin avoimille työmarkkinoille. (Ulfes 2010, 145.)

Herää kysymys onko eettisesti oikein se, että kasvava osa ihmisiä tekee työtä välityömarkkinoilla eikä heille makseta siitä kuin nimellinen korvaus, vaikka heidän työpanoksensa useissa tapauksissa olisi palkan maksun arvoista. Olisi saatava käypä palkka tehdystä työstä. Käytetäänkö työntekijöitä hyväksi osallisuuden ja

oman vastuun varjolla? Viekö tämän yhteiskunnallinen kehitys oikeaan suuntaan ja säästääkö se loppujen lopuksi kustannuksia?

Vuonna 2013 tekemässään selvitystyössä Tarja Filatov näkee, että pitkäaikaistyöttömien palveluvastuun tulee olla kokonaan kunnilla, jolloin voitaisiin luoda ehyempi sosiaalipoliittinen työvoimapolitiikka. Suurin osa asiakkaista tarvitsee kunnan vastuulla olevia palveluita. Tämänhetkinen rahoituksen ja vastuun jakautuminen tuottaa asiakkaan näkökulmasta epätarkoituksenmukaisia toimenpiteitä ja palveluketjuja. Kuntavastuun suuntaan ovat viemässä työllisyyden kuntakokeiluhankeen käynnistäminen ja suunnitelmat työvoiman palvelukeskuksen valtakunnallistamisesta ja lakisäätöistä. (Filatov 2013, 92.)

Selvityksessä todetaan, että malli, jossa osa työväestöstä tekee yhä enemmän ja osa jää kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle, ei ole kestävä. Aina on kuitenkin niitä ihmisiä, jotka jäävät työvoiman ulkopuolelle ja tarvitaan välityömarkkinoilla tapahtuvaa työllistämistä. Työelämä tarvitsee uudelleen organisointia, jolloin työtä voitaisiin tehdä pysyvässä työsuhteessa kevyemmällä ja epävirallisemmalla koulutuksella hyödyntäen esimerkiksi elämäkokemusta. Välityömarkkinoilta avoimille työmarkkinoille siirtymiä on edelleen vahvistettava yhdenmukaisella tukipolitiikalla ja eri toimijoiden osaamisen vahvistamisella. (Filatov 2013, 92 - 96.)

8.3 Tarina oppimisprosessina

Opinnäytetyömme tekeminen on ollut varsin pitkäkestoinen prosessi, joka on edennyt hitaasti, mutta varmasti. Valitsimme aiheen, joka liittyy meidän molempien työhön. Toinen meistä toimii kuntouttavaan työtoimintaan liittyvissä ohjaustehtävissä ja toinen aikuissosiaalityössä sosiaaliohjaajana ja viime aikoina vs. sosiaalityöntekijänä.

Yhteistyömme sujui hyvin koko opinnäytetyöprosessin ajan. Koimme yhdessä opinnäytetyön tekemisen tuoneen hyvän mahdollisuuden monipuolisempaan ja laajempaan näkökulmien pohdintaan. Yhteisen ajan suunnittelu oli välillä haastavaa, koska molemmat olemme opiskelleet päivätyön ja perhe-elämän ohella ja

välimatka toistemme luokse oli pitkä. Työparilta sai kuitenkin aina hyvin tukea ja innostusta opinnäytetyön teon jatkamiseen.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme oppineet paljon laadullisesta tutkimusmenetelmästä ja narratiivisuudesta. Olemme pyrkineet tutustumaan eri lähdemateriaaleihin ja teoriaan syvällisesti. Monenlaisia mielenkiintoisia ajatuksia on syntynyt keskinäisissä keskusteluissa ja lähdemateriaaliin tutustuessa. Haasteena opinnäytetyöprosessissa on ollut saada tuotettua meitä tyydyttävää tekstiä, koska asiaa on paljon ja erilaisia juonteita löytyy tuhansia. Olemme varmasti kehittyneet paljon ammatillisesti tätä opinnäytetyötä tehdessämme. Päälimmäisenä muutoksena olemme kokeneet asiakaslähtöisen ajattelun lisääntymisen työssämme ja olemme myös huomanneet asiakkaan oman äänen kuulemisen tärkeyden työllistämiseen liittyvässä sosiaalityössä sosiaaliasemalla.

Toisaalta epävarmuutta on herättänyt se, kuinka osaamme itse kokemattomina ”tutkijoina” käyttää narratiivista menetelmää. Narratiivisessa tutkimusotteessa katsotaan, että me ihmiset tulkitsemme maailmaa alati syntyvinä kertomuksina. Lisäksi me ymmärrämme itsemme kertomusten kautta ja rakennamme identiteettiämme kertomusten ja tarinoiden välityksellä. (Heikkinen 2010, 145.) Ehkä tällainen tapa nähdä kertomukset jonkin olemassa olevan jäsentämisenä, uudelleen jäsentämisenä tai rakentamisena on armollinen kulma tarkastella kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita, pitkäaikaistyöttömiä sekä opinnäytetyöprosessiamme. Sen ohella, että tarinamuoto on tapa hahmottaa maailmaa, on se tapa rakentaa jotain uutta. Tämä uusi voi kai olla oppimista, ilmiöiden ymmärtämistä tai erilaisen toimintatapojen ja -mallien kehittämistä. Toivomme, että opinnäytetyössämme osa edellisistä asioista yhdistyy. Ainakin opinnäytetyömme on kertomus omasta oppimisestamme.

Työn edetessä olemme huomanneet, että aina paremmin ja laajemmin voisi opinnäytetyön tehdä ja lisää uusia polkuja uusiin suuntiin kehittyä työn tekemisen aikana. Erityisen mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena ovat mieleen nousseet kuntouttavaa työtoimintaa järjestävien kunnan yksiköiden henkilökunnan näkemykset kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista, heidän tekemästään työstä ja yleensä kuntouttavan työtoiminnan paikasta ja roolista. Miltä työtoiminta näyttää

tavallisen palkkatyötä tekevän työntekijän silmin työyhteisössä ja yhteiskunnassa? Toisaalta voisi olla hedelmällistä kysyä myös noilta työyhteisöiltä, kuinka siellä kehitettäisiin työtoimintaa, jotta se toimisi paremmin polkuna avoimille työmarkkinoille. Kolmanneksi kuntouttavaa työtoimintaa voisi myös esimerkiksi pajalla kehittää yhteisenä toiminnallisena kehittämishankkeena asiakkaiden kanssa ja raportoida sitten hankkeen tuloksista.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, K., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Helsinki: Stakes. Stakestudkimuksia 141.

Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J & Latoma, T (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys- tulkinta- ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 195 – 226.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Filatov, T. 2013. Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. Selvityshenkilö Tarja Filatovin raportti työministeri Lauri Ihalaiselle 2013. [viitattu 24.2.2013] Saatavissa: http://www.tem.fi/files/35574/TEMrap_7_2013.pdf

Hallituksen työllisyysohjelma päättyy: parannuksia työvoimapaalveluihin, työmarkkinatuen vastikkeellisuutta lisättiin. 2007. Työministeriön tiedote 13.3.2007. [viitattu 1.8.2011] saatavissa: <http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?toid=188932&c=0&moid=188938&oid=185245>

Handler, Joel, F. 2005. Myth and ceremony in workfare: rights, contracts, and client satisfaction. The Journal of Socio-Economics 34/2005, 10. [viitattu 23.2.13]. Saatavissa: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053535704001155>

Heikkinen, H. 2001 Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 116 - 132.

Heikkinen, H. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS- kustannus, 143 - 158.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, V & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 160 - 178.

Jokinen, A. & Juhila, K. 2008. Jännitteitä ja suuntaviivoja aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 282 - 289.

Juhila, K. 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 14 – 47.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus.

Juhila, K. 2002. Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 11 – 19.

Kallio, O., Meklin, P. & Tammi, J. 2008. Kuntouttavan työtoiminnan taloudelliset vaikutukset kunnille vuonna 2006. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 4/2008.

Karjalainen, J. & Karjalainen, V. 2010. Kuntouttava työtoiminta - aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Raportti 38/2010. Helsinki.

Karjalainen, V. & Karjalainen, J. 2011. Kuntouttava työtoiminta kunnissa. Arviointa toiminnan järjestämistavasta ja kehityssuunnasta. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 46/2011.

Karjalainen, V. 2008. Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja työhön kuntoutuminen. Teoksessa Karjalainen, V., Saikku, P., Pasuri, A. & Seppälä, A. Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnissa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Stake-sin verkkojulkaisu. 2008. [viitattu 28.2.2013]. Saatavissa:

<http://www.julkari.fi/handle/10024/75501>

Karjalainen, V. & Lahti, T. 2006. Pitkäaikaistyöttömyyttä tunnustava tieto. Teoksessa Hänninen, S., Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Saarijärvi: Stakes. 271 – 292.

Kela. 2013 a. Tukimuodot työllistymistä edistävän palvelun ajalta. [viitattu 18.2.2013] Saatavissa:

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/261110145636ML?OpenDocument>

Kela. 2013 b. Kulukorvaus [viitattu 18.2.2013] Saatavissa:

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/130608104715ML?OpenDocument>

Keskitalo, E. 2008. Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Jyväskylä: Gummerus Printing.

Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kuntainfo 14/2009 [viitattu 20.2.13]. Saatavissa:

<http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1480293>

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. 2013 [viitattu 18.2.2013]. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja>

Kuronen, I. & Savuaho, T. 2006. ”Minä valitsin uusi-elämä” - Kontakti-projektin maahanmuuttaja-asiakkaiden tarinoita kotoutumisesta ja viranomaisten kokemuksia maahanmuuttajatyöstä. Etelä-Savon koulutuksen kuntayhtymän kehittämissikkö. Kontaktiprojektit. Mikkeli [viitattu 3.9.2012]. Saatavissa:

http://www.tampere.fi/material/attachments/m/5kCNqBIHO/Mina_valitsin_uusi_elama.pdf

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003 - 2005. 2003. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:23.

Lindqvist, T., Oksala, I. & Pihlman, M-R. 2001 (toim.) Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita, 2001:8.

Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsingin yliopisto, Valtiotieteiden tiedekunta. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus.

Lund, P. 2006. Torjuttu toivottomuus. Juva: WS. Bookwell Oy.

Lødemel, I. & Trickey, H. 2001. An offer you can't refuse. Workfare in international perspective. Bristol: The Policy Press [viitattu 23.2.2013]. Saatavissa:

<http://www.iccrinternational.org/foresight/docs/monitoring/Social%20Developments/Activation%20policies.pdf>

Pohjola, A. 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laine, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus University Press, 19 – 74.

Päijät-S.O.S. – osahanke. 2011. Täsmennetty hankesuunnitelma valtionavustus- päätöksen mukaan 7.6.2011/ph. Saatavissa:

http://files.kotisivukone.com/soshanke.palvelee.fi/tiedostot/PaijatSOS/pijt_s.o.s._t_ydennetty_7.6.2011.pdf

Pöyhönen, E. 2013. Alustus kuntouttavan työtoiminnan työpajassa, Kuntouttava työtoiminta ja työllistämispalvelut osana sosiaalityötä, 23.1.2013.

Rauhala, P. & Virokannas, E. 2011. Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, A & Väänänen-Fomin, M (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Bookwell Oy, 235 – 255.

Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityö. Tampere: Tammer-paino Oy.

Rautakorpi, K. 2010. Arviointi osana kuntouttavan työtoiminnan voimaantumisprosessia – Voidaanko ihmisen voimaantumista havainnollistaa ja arvioida? Jyväskylän yliopisto. Pro Gradu - tutkielma.

Sirviö, K. 2010. Lapsiperheiden terveyden edistäminen - osallistamista ja ennakointia. Teoksessa Pietilä, A-M. toim. Terveyden edistäminen. Teorioista toimitaan. Helsinki: WSOY pro, 130 – 150.

Sosiaaliturvan suunta 2005 – 2006. 2006. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:1.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007. Hyvinvointi 2015-ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita [viitattu 11.3.2012]. Saatavissa: www.stm.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 [viitattu 11.3.2012]. Saatavissa: www.stm.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2011. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) [viitattu 25.2.2013]. Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3683.pdf&title=Sosiaali_ ja_ terveydenhuollon_ kansallinen_ kehittamisohjelma_ KASTE_ 2008_ 2011_ fi.pdf

Suikkanen, A. 2008. Selvitystyö välityömarkkinoista. Sosiaaliturvan uudistuskomitea. Suomen Kuntaliitto 2001. Kunta ja pitkäaikaistyötön - työllistymistä tukevien palvelujen kehittäminen kunnissa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Syrjäytyneestä osalliseksi sosiaalityön keinoin S.O.S. – hanke 2011 – 2013. Väli-Suomen alueen Kaste-ohjelman kehittämissuunnitelma. Tarkennettu 31.5.2011. http://files.kotisivukone.com/soshanke.palvelee.fi/SOS-koordinaatio/sos_-hankesuunnitelma.pdf

Tammelin, M. 2010. Kokemuksia sosiaalipalveluista. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasfoorumit Keski-Suomessa. Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 31/2010.

Tiedotteet: Työ 2013. Työttömyys kasvoi vuoden takaisesta [viitattu 26.1.2013]. Saatavissa: http://www.tem.fi/?89506_m=109911&s=2467

Toikko, T. 2011. Kokemusasiantuntija palveluiden kehittäjänä. Teoksessa: Ruuskanen, P., Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. EU: UNIpress, 103 – 117.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedon tuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia. Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:4.

Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-15421.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö 2011. Välityömarkkinat. [viitattu 11.1.2013]. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2317>

Työllistymisen ja työmarkkinaosallisuuden edistäminen työ – ja elinkeinotoimistojen ja kuntien yhteistoimintana. 2010. Sosiaali- ja terveystyö- sekä työ- ja elinkeinoministeriön kirje kunnille ja työ- ja elinkeinotoimistoille 15.1.2010. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=207651&name=DLFE-11050.pdf

Työmarkkinatuen aktivointi – yhteiskuntatakuu pitkäaikaistyöttömille. 2005. Työhallinnon julkaisu 347. Työministeriö 2005.

Työttömyysturvalaki 1290/2002 [viitattu 18.2.2013]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290#L10>

Ulfes, A-M. 2010. Kustannuslaskenta ja -vaikuttavuus aikuissosiaalityön aktivointipalveluissa eräässä suomalaisessa kunnassa. Pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta. [viitattu 5.3.2013]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23000/URN:NBN:fi:jyu-201002281294.pdf?sequence=1>

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä 4.4.2002. [viitattu 29.7.2012]. Saatavissa: www.intermin.fi/download/31572_osallisuusselonteko_2002.pdf

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Välimaa, O. 2011. Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Tampere: Tampereen yliopisto. Tampereen yliopistopaino Oy - Juvent Print.

Väyliä työhön 2006. Tupo 2 - työryhmän mietintö. Työhallinnon julkaisu
361/2006 [viitattu 21.1.2013]. Saatavissa:

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj361.pdf

LIITTEET

LIITE 1

HEI!

Olemme Sosionomi (AMK)- opiskelijoita Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä kuntouttavasta työtoiminnasta. Meidän on tarkoitus tutkia, minkälaisia merkityksiä kuntouttavalla työtoiminnalla on pitkään toiminnassa oleville asiakkaille. Tutkimus tehdään haastatteleamalla muutamia asiakkaita. Haastattelu on vapaamuotoinen keskustelu, jossa voitte kertoa oman tarinanne.

Haastattelu kestää noin 60 minuuttia. Jokainen haastattelu tehdään ja aineisto käsitellään täysin luottamuksellisesti, eikä haastateltavan henkilöllisyys tule esiin opinnäytetyön missään vaiheessa. Haastattelut nauhoitetaan ja kirjoitetaan puhtaaksi. Haastattelumateriaali hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Haastattelua varten pyydämme Teiltä kirjallisen suostumuksen haastatteluun osallistumisesta. Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Suostumuksen jälkeen teidän on vielä mahdollista perua osallistumisenne niin halutessanne. Haastatteluun osallistuminen tai siitä poisjääminen eivät vaikuta millään tavalla teidän sosiaalitoimiston ja kuntouttavan työtoiminnan asiakkuuteenne.

Toivomme, että tulette kertomaan oman kokemuksenne kuntouttavasta työtoiminnasta, mikä on tärkeää sekä opinnäytetyömme että kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen kannalta.

Haastattelun paikka ja aika:

Yhteistyöstä kiittäen
Sari Virrankari ja Katja Kokko

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin.

Heinolassa

Allekirjoitus

LIITTEET

LIITE 2

		Viranhaltijapäätös Muu yleispäätös	
Sosiaali- ja terveystoimi			
Sosiaalipalvelujohtaja		1.11.2012	49 §
Dno	801/01 03.00/2012		
Asia	Tutkimuslupa : Kuntouttavan työtoiminnan merkitys pitkään toiminnassa oleville asiakkaille / Kokko Katja ja Virrankari Sari		
Perustelut	I ahden ammattikorkeakoulussa Sosionomi AMK-tutkintoa suorittavat opiskelijat Katja Kokko ja Sari Virrankari ovat pyytäneet tutkimuslupaa opinnäytetyöhönsä kuuluvaa tutkimusta varten. Katja Kokko on sosiaali- ja terveystoimen palveluksessa ja tutkimustyön tekemisestä on sovittu hänen kanssaan. Tutkimustyö palvelee kuntouttavan työtoiminnan kehittämistä sosiaali- ja terveystoiminnassa.		
Päätös	Tällä päätöksellä myönnetään Katja Kokolle ja Sari Virrankarille luvan opinnäytetyöhönsä liittyviin haastatteluihin.		
	Sosiaalipalvelujohtaja		
Liite	Tutkimuslupahakemus		
Tiedoksi	Katja Kokko Sari Virrankari		
Oikaisuvaatimus oikeus	Päätökseen hyljyntäoikeus voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asiamieslainen) eikä kunnan jäseniä.		
Tiedotusasiasta lähtien	Annettu päätös lähetetty jätetoimistoon 12.11.2012.		
Oikaisuvaatimusviranomainen	Sosiaali- ja terveyslautakunta		
Oikaisuvaatimusaikojen alkaminen	Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedokaisesta. Asiamieslainen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jolloi mulla näytetään, se jäsenen päivän sulutu kukaan lähetelmästä, saantitiedustuksen odotettavana aikana, erillisessä tiedokaisasiasta tiedustuksen tiedettyä aikana. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon kun päätös on asetettu yleisesti nähtäväksi.		
Oikaisuvaatimukseen siirto ja toimittaminen	Oikaisuvaatimukseen on käytettävä muu vaatimus perustaneen ja se on tekijän allekirjoitettava. Oikaisuvaatimus on toimittava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusaikojen päättymistä.		
Päätöksen nähtäväksi asetettiin	Tällä päätös on yleisesti nähtävänä 10.12.2012.		